NEMZETI NŐNEVELÉS.

XII. ÉVFOLYAM. FEBRUÁR 1891. II. FÜZET.

SIMOR JÁNOS.

Közéletünknek egyik magasan kiemelkedő, hatalmas alakja hagyott el ismét bennünket: SIMOR JÁNOS, a hazai kath. egyház első főpapja 1891. január 23-án meghalt s azóta már a primási székesegyház csöndes boltívei alatt aluszsza örök álmát.

Szerény helyzetű polgári szülék gyermeke volt s a maga erején küzdötte föl magát abba a magasságba, a hol a nemzetek sorsát intézik, s a honnan a királyi család tagjai, az ország legfőbb méltóságai és a nép millióinak fohászai kisérték utolsó útjára.

Ragyogó példája volt az egyéniség maga érdeméből való érvényesülésének. Jelleme csupa erő, csupa akarat, csupa következetesség volt: inkább vas, mint arany. Kerülte a fényt, pompát és hivalkodást; kitért, a hol tehette, az országos szereplés elől: legjobban érezte magát székhelye rendes környezetében, vagy ettől is elvonúlva, a falusi magányban. Itt megháborítás nélkül élhetett lelke vallásos áhitatának, egyháza tudományának, főpásztori gondjainak. Fenséges harmoniával egyesült benne a szentéletű szerzetes és a hatalomra termett egyházfejedelem. Magától kész volt mindent megtagadni, hogy annál többet áldozhasson egyháza oltárán. Jótékonysága valóban fejedelmi volt. Késő korok is szedni fogják bőkezűségének gyümölcseit s az utódok áldani fogják az ő emlékét, a ki az Úr kertjében a jótékonyság e csodafáit ültette.

Hazai nőnevelésünk az első helyek egyikét foglalta el jótékonyságában: — egy okkal több, hogy folyóiratunk a hála és elismerés koszorúját ravatalára helyezze.

A FELSŐBB LEÁNYISKOLAI IGAZGATÓK MEMORANDUMA.

Még csak három éve, hogy a közoktatásügyi kormány, a magasabb nőnevelés szolgálatában álló intézeteket egymással szerves kapcsolatba hozván, az állami felsőbb leányiskoláknak is új szervezetet adott, és már újra felhangzik a követelés, hogy ezen immár ötödik szervezet módosíttassék. Míg azonban eddigelé a szülők, a társadalom, az iskolákra felügyelő kormányközegek sürgették a javítást, ezúttal az iskolák falai közül emelkedik a panasz és nem a további reformról, hanem egy már túlhaladott állapotra való visszatérésről van szó. A szóban levő felszólalásnak fokozott jelentőséget látszik kölcsönözni az a körülmény, hogy az állami felsőbb leányiskolák hat férfi-igazgatójától, tehát oly egyénektől származik, a kik hivatalos állásuknál fogva hivatottak arra, hogy közvetlen tapasztalatuk alapján nyilatkozzanak és javaslatokat tegyenek.

E memorandum tulajdonképpen csak új alakú és kibővített kiadása annak a czikknek, melyet dr. *Gerevich Emil*, az aláírt igazgatók egyike, nyomban az 1887-ik évi szervezet megjelenése után, a középiskolai tanáregyesület közlönyében közzé tett. Amott is, mint most, a kívánságok első sorban abban kulminálnak, hogy «a felsőbb leányiskolák a népiskolai tanintézetek sorából kiemeltetve», középiskolai ranggal és névvel és a középiskolákat megillető minden attributummal ruháztassanak fel.

Az első ok, melylyel a memorandum szerkesztői eme kívánságukat támogatják, a felsőbb leányiskolák külső tekintélyének növelése, az oda való elemek meghódítása. Varázsló erőt tulajdonítanak a «női középiskola» névnek s ettől várják az iskolák benépesedését.

Szeretem a statisztikát, nem mintha azt hinném, hogy az csakugyan annyit bizonyít, mint sokan felteszik; hanem azért, mert mióta minden állításnak statisztikai adatokkal való támogatása divattá vált, a hamis tételek felállítása valamivel veszélyesebb lett. Ezért most is első dolgom az utóbbi évek tanügyi statisztikájába pillantani és a memorandumban emlegetett «fejlődésben való megakasztás»-nak nyomait keresni.

Ime, azt látom, hogy a 9 állami felsőbb leányiskolában 1886/7-ben 1093, 1889/90-ben 1222 növendék volt; hogy a soproni és pozsonyi intézetekben a létszám évről-évre állandóan emelkedik (az utóbbi 3 tanév alatt 130, 141, 145, ill. 155, 180, 192 növendék); hogy a trencséni intézet létszáma, az osztályok leszállítása daczára, emelkedik (62, 68, 81); hogy a lőcsei és szigeti intézetek csekély hullámzás mellett állandó létszámot mutatnak (86, 85, 86, emitt 89, 87, 83).

Ezen intézeteknél tehát a fejlődésben való megakasztásnak még csak nyoma sem látható. Pedig tudni kell azt, hogy a pozsonyi intézetnél évenként a felvételre jelentkező nagy számú növendéket a helyiségek elégtelensége miatt vissza kell útasítani: tudni kell azt, hogy az említett intézetek többsége a közel múltban keletkezett hatalmas versenytársakkal és mesterségesen táplált előítéletekkel kénytelen megküzdeni, némelyik pedig oly városban van elhelyezve, a hol a növendékek tetemesebb szaporodása alig remélhető.

A növendékek létszámában apadást csupán három intézetnél észlelhetünk. A beszterczebányai leányiskolánál 1887/8-ban öt osztályban 104, 1888/9-ben hat osztályban 140, az utóbbi tanévben 128 növendék volt. Itt a fentebb említett ok működött közre. A temesvári intézetnél ugyanazon években szaporodó osztályszám mellett 123, 125, 117 növendék volt, de a beavatottak e tünemény valódi okát nem a szervezetben, hanem az időközben szerencsére alaposan meggyógyított belső bajokban ismerik.

A harmadik intézet, melynek növendék-létszáma állandóan apad (354, 309, 303) a budapesti IV. ker. áll. felsőbb leányiskola. Már pedig ez iskola nincsen tanfelügyelőnek alá rendelve, benne

csupán középiskolai tanárságra képesített egyének működnek, csak férfi-igazgatója van; egy szóval ennél megvannak mindazok a feltételek, a melyektől a memorandum szerkesztői az állami felsőbb leányiskola felvirágzását várják!

A budapesti VI. ker. állami tanítónőképezdével kapcsolatos felsőbb leányiskolában ellenben, melyet nő igazgat, melyben csupán nők nevelnek, mely tanfelügyelőnek van alárendelve, a bennlakó növendékek száma a magas díjak daczára folyvást emelkedik (53, 66, 75) és számos növendéktől, a helyiségek szűk volta miatt a felvételt meg kell tagadni.

A tényleges állapot tehát nemcsak hogy meg nem erősíti, hanem egyenesen megczáfolja a memorandumban az állítólag mutatkozó stagnáczió miatt emelt panaszokat. Hozzá véve még azt, hogy az 1887-ik évi szervezet hatása alatt keletkeztek a fiumei és szegedi felsőbb leányiskolák és várható a közel jövőben még több ily iskola létesítése, túlzás nélkül állíthatom, hogy ezen iskolák a mai szervezetökben és mai nevök alatt is a fejlődés útján biztosan és feltartózhatatlanúl haladnak előre.

Sőt figyelembe véve azt, hogy Franczia-ország 24 állami, 26 községi felsőbb leányiskolájában és 29 ilynemű tanfolyamában a miénknél $3^1/_2$ akkora népesség mellett 1889 végével 6478 volt a középiskolai osztályokat látogató növendékek száma, — hazánkban ellenben 1888/9-ben a felsőbb leányiskolákat 2124, a polgári leányiskolákat 8785, a kettőt együtt 10,909 növendék látogatta, egyátalán nincsen okunk arra, hogy magasabb nőnevelésünk állapota miatt aggodalmaskodjunk.

Azonban a felsőbb leányiskola igazgatóit talán nem annyira a növendékek száma, inkább azoknak minősége aggasztja. Erre is az 1888/9-ik tanévi statisztikából vett adatokkal felelhetek, melyek szerint a szülők foglalkozását tekintve, a 9 állami felsőbb leányiskolába járt 1222 növendék közül volt: önálló őstermelő 8·7%, alkalmazott őstermelő 1·1%, önálló iparos és gyáros 13·5%, alkalmazott iparos 0·2%, önálló kereskedő 23·1%, alkalmazott kereskedő 0·4%, hivatalnok 22·8%, más értelmiség 19·8%, katona 2·4%, magánzó 7·6%, személyes szolgálatból élő 0·4%.

Ezek az adatok arról tanuskodnak, hogy a felsőbb leányiskolai növendékek zömét azok a társadalmi osztályok szolgáltatják, melyeknek számára ezen iskolák alapíttattak. Ezek az arányok bizonyára még kedvezőbben alakulnának, hogyha sok felsőbb leányiskola nem volna kénytelen egyúttal a helyben hiányzó polgári leányiskolát is pótolni.

E kissé unalmas, de szükséges bevezetés után, térjünk reá a memorandumban foglalt kivánságok tüzetesebb megvilágítására.

A memorandum a felsőbb leányiskolák számára középiskolai nevet és rangot követel. Én e követelésnek jogosultságát tagadom, teljesítését veszélyesnek tartom. A «középiskola» szó a képzésnek oly határozottan körülírt egészét, egy oly iskolai fogalmat fejez ki, hogy azt a félreértés veszélye nélkül a leánynevelésre nem lehet alkalmazni. A felsőbb leányiskoláknak női középiskolákká nyilvánítása a közönséget tévedésbe ejtené ezen iskolák czéljai felől és elkerülhetetlenül oly aspirácziókat szülne, melyek a társadalomnak és nőnevelésnek kárára válhatnak. Azonfelül pedig újból alkalmat szolgáltatna arra, hogy ezek az iskolák a hosszú évek tapasztalatai alapján megállapított keretökből kilépve, ismét nem a nevelésben, hanem a növendékeknek ismeretekkel való megtömésében keresnék feladatukat. Tudvalevő dolog, hogy az 1887-ik évi szervezet kiadására és abban a középiskolai jelleg megemlítésének kerülésére éppen azok a tapasztalatok szolgáltattak okot.

A memorandum szerkesztői egyébiránt nem az új tanterv színvonalának keveselése, hanem csupán a miatt óhajtják a «női középiskola» elnevezést és a középiskolai rangot, hogy a felsőbb leányiskolák ki legyenek véve a népoktatási tanintézetek sorából, a népoktatási tanfelügyelők hatásköréből. Valami lealacsonyítót, kimondhatatlanúl lealázót látnak abban, hogy iskoláik a népoktatási tanintézetek közé vannak sorolva. Kimondják, hogy «a felsőbb leányiskolák» «népoktatási intézetekké *degradáltattak*», — hogy nem tartozhatnak ezek közé, mert «ezeknél sokkal magasabb általános míveltséget nyujtanak növendékeiknek». A memorandum szavai szerint a felsőbb leányiskolai tanár «szak- és tudományos

képzettsége lealázását» látja abban, hogy a tanfelügyelők alá van rendelve, kik «a legtöbbször hasonlíthatatlanúl alacsonyabb képzettséggel bírnak nálánál».

Igen fájdalmasan érint az a látvány, hogy a tanügy komoly munkásai, közöttük egy volt képezdei igazgató, ily megvetéssel szólanak a közoktatásügy egyik legfontosabb ágáról. Mindazonáltal mellőzve a nyilatkozat személyi okainak fejtegetését, azonnal annak elvi jelentőségével foglalkozom.

Mindenekelőtt meg kell cáfolnom a memorandumban foglalt azt a felfogást, hogy a felsőbb leányiskolák a népoktatási tanintézetek sorába tartoznak. Szervezetökben egy szót sem olvashatunk erről; tanáraik és tanítónőik nem a népiskolai tanítók nyugdíjalapjához tartoznak, hanem az állampénztár terhére nem 40, hanem 30 évi szolgálat után nyugdíjaztatnak; nem kötelesek a megyei tanítótestületekbe belépni; tanulmányi tekintetben külön miniszteri biztos felügyelete alatt állanak.

Ha a felsőbb leányiskolák a népoktatási tanintézetekkel bensőbb kapcsolatban látszanak lenni, mint pl. a középiskolák a népiskolákkal, annak okát abban kell keresnünk, hogy azok az intézetek a nőnevelés szolgálatában állanak. *A nőnevelésnek mint szerves egésznek biztosítása, egységének megőrzése követeli azt, hogy a felsőbb leányiskolák ügyei ugyanazon forumok által intéztessenek, melyek a nőnevelés egyéb intézeteit kormányozzák.*

Miután ez idő szerint az elemi, a felső nép- és polgári leányiskolák, a tanítónőképezdék, mindenféle leánynevelő intézetek, a a női ipar- és kereskedelmi iskolák, egyszóval a nőnevelés összes intézményei a kir. tanfelügyelők hatáskörébe tartoznak és a miniszterium II. ügyosztályából kormányoztatnak, annálfogva a felsőbb leányiskolák is csak ebben a keretben foglalhatnak helyet.

Valóban államférfiúi bölcseségnek kell tehát tekintenünk a boldogult Trefort Ágoston miniszter 1887. évi intézkedéseit, melyekkel megteremtette a magasabb nőnevelés egységességét és szerves összefüggését és a legerélyesebben vissza kell utasítani minden kisérletet, mely amaz egység és összefüggés megbontására irányúl.

A felsőbb leányiskolák a nőnevelési tanintézetek közé tartoz-

ván, nem helyeselhetjük tehát azoknak e keretből való kivételét és a középiskolákhoz csatolását. A középiskolákkal, a memorandum íróinak ambicziójáu kívül, semmi összefüggésük nincsen; a kir. főigazgatók hatás- és működéskörének harmóniáját csak megzavarnák; ezekben a nőneveléshez értő felügyelőket nem nyernének.

De azt sem helyeselhetem, hogy a felsőbb leányiskolák főigazgatói hatáskörrel felruházandó miniszteri biztos hatásköre alá helyeztessenek, mert ez is egyértelmű volna az említett egységnek megbontásával, és ezen iskoláknak egészen indokolatlan elszigetelésére vezetne. Azonfelül még más figyelemre méltó okból is el kell ítélni a felügyeletnek ilyetén merev összpontosítását. A középiskolák, melyekben az ország minden részében egy és ugyanazon czélra neveltetnek az ifjak, nem nélkülözhetik az egységes vezetést és felügyeletet; a leányiskoláknál azonban ily czél hiányzik, ellenben előtérbe lép az a követelmény, hogy az iskola a gyakorlati élet szükségleteihez, a helyi viszonyokhoz s a társadalmi követelményekhez alkalmazkodjék. Már pedig attól kell tartani, hogy a merev központi vezetés a leánynevelést sablonszerűvé teszi s ezzel a gyakorlati élettől eltávolítja. A leánynevelést mindig a vidék társadalmának követelményeihez kell alkalmazni, mert a leendő háziasszonynak főfeladata lesz a vidék társadalmának megfelelő háztartást vezetni. Reá nézve fontosabb dolog, hogy a vidék szerint változni szokott szokásokba, gondolkodásba, az ottan uralkodó társadalmi nézetekbe és életbe bele találja magát, mint az, hogy a matematika egyenleteit vagy a geológiát Lőcsén ép oly mértékben tanulja a növendék mint Kolozsvárott. A központi felügyelet ugyanazon elvek szerint kívánná berendezni az internátust Lőcsén mint Temesvárott, ugyanazon elvek szerint intézné a nevelés vezetését, a háztartást és abban a leány nevelését, szoktatását, csiszolását, lelki és testi idomítását, holott e tekintetben a társadalom követelményei egészen mások lesznek itt, mint amott. Az ily módon vezetett nevelés megfosztaná a leányt legbecsesebb erkölcsi tulajdonától, az otthon iránti ragaszkodástól, s koszmopolitikus gondolkodásúvá tenné, ki előtt az otthon, a szülőföld s haza többé nem a ragaszkodás tárgyai, csak geografiai fogalmak.

Én tehát a felsőbb leányiskoláknak a kir. tanfelügyelők hatáskörében meghagyását szükségesnek tartom több okból: 1. mert ezek a többi leánynevelő intézeteknek is felügyelői lévén, csakis felügyeletök alatt látom biztosítva a nőnevelési intézetek között fennálló szerves kapcsolatot; 2. valamennyi felügyelő közeg között ők rendelkeznek legtöbb tapasztalattal a nőnevelés terén; 3. szoros érintkezésben állván vidékök társadalmával, képesek az illető iskola működését a helyi viszonyokhoz alkalmazni és idomítani.

Mellettök azonban továbbra is fentartandónak, sőt a polgári leányiskolákra és tanítónőképezdékre is kiterjesztendőnek vélem az eddig is üdvösnek bizonyult miniszteri biztosi intézményt, mely az intézetek színvonalának egyenlő magasságban fentartása érdekében nélkülözhetetlen. Valamint a középiskoláknál a főigazgatók és szakbiztosok között nem fordúl elő összeütközés, úgy a tanfelügyelők és leányiskolai miniszteri biztos között sem lehet ilyesmitől tartani, ha a hatáskörök szigorúan körüliratnak és egyik fél sem lép át az elébe szabott határvonalon.

Ezzel végezvén a memorandumban foglalt első kívánsággal, átmehetnék a többiekre; de igazságérzetem arra kényszerít, hogy a memorandumban olvasható néhány állítást legalább röviden a maga valódi értékére szállítsam le.

Ilyen a következő kijelentés: «Mi még soha semmiben sem tapasztaltuk a tanfelügyelők üdvös befolyását intézeteinkre, működésüknek káros, bénító hatását azonban lépten-nyomon állandóan érezzük.» Ez állítás jellemzése végett elég megemlíteni azt a tényt, hogy a soproni állami felsőbb leányiskola nagy részben a sopronmegyei tanfelügyelő buzgó fáradozásainak köszönheti létezését, pompás épületét, felszerelését. De a többi iskolák felügyelőivel szemben is az idézett sorokban annyi a méltánytalanság, hogy ezt a vádat az igazság érdekében vissza kell utasítani.

Mit szóljunk a következő vádról? «A tanfelügyelő urak, a hol csak alkalmuk van, tüntetően éreztetik az alájuk rendelt felsőbb leányiskolák tanáraival hatalmukat, űzvén valóságos sportot a hatalmaskodásból». Egy esetről sincsen tudomásom, mely ez állítás igaz-voltát bizonyítaná; de igen is van tudomásom arról, hogy

egyik-másik felsőbb leányiskolai tanár magát a felettes tanfelügyelővel szemben oly módon viselte, hogy csak a tanfelügyelő humánus gondolkodásának köszönheti, hogy e magaviseletnek komoly következményei nem lettek.

Ismételten szóvá tétetik a tanfelügyelők kvalifikációja, hogy mennyire lealázó helyzetben van a felsőbb leányiskolai tanár, «hogy előljárója, sok fáradsággal szerzett tudományos ismereteinek kritikusa a tanfelügyelő személyében esetleg egy népiskolai tanító is lehet». Nem gondolták meg a memorandum írói, hogy *csupán* népiskolai tanítói oklevele még egy tanfelügyelőt sem kvalifikált erre az állásra, épen oly kevéssé, a mint a középiskolai tanári oklevél nem kvalifikál felsőbb leányiskolai tanárságra.

Mellőzve a két «b»-ről szóló, adomának jó, de mit sem bizonyító és a többi hasonló részletet, a memorandum második és harmadik kívánságára reflektálok. Amaz a felsőbb leányiskoláknak férfi-igazgatók alatt való meghagyását s az igazgatónőknek e czímöktől való megfosztását, emez a nem középiskolákra képesített tanároknak, nem felsőbb leányiskolai tanítónőségre képesített tanítónőknek ezen iskolákból való kirekesztését sürgeti.

Hogy a kérdésekhez határozott állást foglalhassunk, ne sajnáljuk a fáradságot és vessünk egy pillantást a két nem nevelésében és oktatásában megkövetelendő különbségekre.

A leányok gyorsabb fiziologiai fejlődésében gyökerezik gyorsabb szellemi fejlődésök; ezért képzésök korábban jut befejezéshez, mint a fiuké; szellemi tevékenységeik korábban érik el erősségök és elevenségök maximumát; a rövidebb idő alatt kevesebb szellemi készletet szerezhetnek, ezt gyorsabban ugyan, de csekélyebb részletességgel dolgozzák fel, mint a fiuk. A nőnemben erősebb a simpatikus érzés és a vele született természetes diszpoziczió az etikus élet iránt; kiválik a konkrét dolgok felfogásában és ottan, a hol az érzés uralkodik, az illendőség határainak betartásában, a helyesnek gyors és tapintatos eltalálásában és az ízlésben; ellenben kisebb a hajlandóság és képesség a fogalmak logikai kiképzéséhez és az elvont dolgokkal való foglalkozásokhoz.

Mindezek lényeges különbségeket tételeznek fel a két nem

nevelésében és oktatásában. A fegyelem eszközei közül a leányiskolákban a szeretet a leghatásosabb, s ezért ennek kell előtérbe lépni. A konkréthez való hajlama miatt a leány sokkal egyénibb nevelést kíván, mint a fiú. Valamint a leány sokkal nagyobb bizalommal és odaadással van azon tanítója iránt, kit tisztel, mint a fiú, úgy másfelől megkívánja, hogy a tanító vele nem pusztán, mint az egész tömeg egyik részével, hanem mint egyénnel különös odaadással foglalkozzék. Ezért a leányiskolák egyes osztályainak nem szabad oly népeseknek lenni, mint a fiú-osztályoknak. A történelmi oktatás a leányiskolában nagyobb súlyt fog fektetni eleven képzetekre, egyes eseményeknek vagy az emberi nem fejlődésére fontos korszakoknak lehetőleg részletes leírására, a sokoldalú szemléltető eszközökkel támogatható művelődés- és műtörténelemre, mint az államok és államszervezetek fejlődésének, belső és külső küzdelmeiknek összefüggő előadására. A szemlélhetőség kedveért az események színhelyét, történelmi személyek lakóhelyét igen részletesen kell leírni s ezért a történelmet szoros kapcsolatba kell hozni a földrajzzal. Az összes természettudományi, de főleg a természetrajzi oktatásnál a leányiskolában különösen az esztetikai és poétikai természetfelfogásnak kell nagy helyet engedni. Habár az olvasottaknak nyelvtani megbeszélése nincsen kizárva, sőt szükséges, mindazonáltal a nyelvtannak rendszeres összefüggésben való tárgyalása nem felel meg a nő természetének. Elég a leánynak megmutatni, hogy az olvasottaknak értelme a mondatok alkotásától, a szavak megválasztásától és elhelyezésétől függ, hogy ezen dolgok legcsekélyebb változtatásával ki lehet fejezni a gondolatok legfinomabb árnyalatait, hogy mennyivel jobban hatol be az író gondolatainak megértésébe az, a ki ezekre a dologra ügyel: és nemcsak készséges érdeklődésére fogunk számíthatni, hanem azt is tapasztaljuk, hogy finom érzékkel képesek behatolni a gondolatok árnyalásába, mely a nyelvi alakban talál kifejezést. Jean Paul a Levanaban a leányok fogalmazványai számára a subjektiv és konkrét levél és napló-alakot ajánlja, ellenben kizárja az objektiv és abstrakt értekezést.

Ily nagy különbségek vannak a két nem nevelése és oktatása

között általánosságban; talán még nagyobbak az oktatás, a módszer részleteiben. Ezért nagy tévedésben vannak azok, a kik a fiúiskolákban megszokott módszert egyszerűen átültetik a leányiskolába.

A leányok oktatásával megbízandó egyéntől első sorban azt kell kívánni, hogy az említett különbségeket, a leányok oktatásának sajátosságait ismerje és ezekhez alkalmazkodjék. Kinél tételezhetjük fel, kitől várhatjuk legbiztosabban ezt az ismeretet? Első sorban a nőtől. A nő saját neme ismeretét magában hordozza; a férfi ellenben csak hosszú megfigyelés, tapasztalás, tanulmány útján ismerheti meg a női természet sajátosságait. A mi a nőnél természeti adomány, ahhoz a férfi részben csak saját egyéniségének megtagadásával tud hozzá férkőzni. A férfi nem képes egy serdülő leány lelkületébe annyira belátni, mint egy tapasztalt nő, s nem képes annak lelkületéhez mért utasításokat adni a magaviselet, modor vagy társadalmi fellépés tekintetében sem. Fölösleges munkát végeznék, ha még hosszasabban bizonyítgatnám, hogy *a leányok hivatott nevelője és tanítója a nő.*

Azonban nemcsak a tanításban, hanem *a leányiskolák igazgatásában és vezetésében is meg kell adni a nőnek az őt megillető elsőbbséget.* Hogy ez már a felsőbb leányiskolák megalapításakor meg nem történt, annak nem elvi, hanem opportunitási okai voltak. Molnár Aladárnak igaza volt, midőn azt mondotta, hogy a míg arra az állásra teljesen alkalmas tanítónők nem találkoznak, addig tanácsosabb, ha ez iskolák élére férfiigazgatók állíttatnak. Azóta azonban gyökeresen megváltoztak a viszonyok. Nem áll az, a mit a memorandum írói mondanak, hogy «erre a czélra, legalább még most, nálunk nincsenek alkalmas nők». Nincsen ugyan «a polgári iskolainál magasabb tanítónőképző intézetünk», de én azt az elméleti képzettséget, melyet ez az intézet nyujt, teljesen elegendőnek tartom arra, hogy párosulva a gyakorlatban szerzendő és igazolandó arravalósággal, képessé tegye a tanítónőt, nemcsak arra, hogy a férfi-tanárok oldalán egyenlő jogokkal és eredménynyel működjék, hanem arra is, hogy leányiskolát igazgatói minőségben vezessen.

A felsőbb leányiskolák 1887-ik évi szervezetében részben elismertetett a nőknek a nevelés vezetéséhez való jogosultsága. Az internátusok élén álló tanítónők igazgatónői címet kaptak és bizonyos előjogokkal ruháztattak fel. Ez azonban fél intézkedés volt és inkább káros, mint üdvös eredményeket szült. A címmel együtt az igazgatónők önálló hatáskört nem nyertek és még oly dolgokban is függésben maradtak az igazgatótól, melyek természetszerűleg őket illetnék meg, mint péld. a benlakó növendékek nevelése, gondozása, a háztartás vezetése stb. A legtöbb intézetnél az igazgatók önként elismerték az igazgatónők jogosultságát arra, hogy a maga hatáskörében önállóan cselekedjék; itt azután megvolt a béke és egyetértés. De a hol az igazgató beleavatkozott az internátus legapróbb dolgaiba, vagy a hol megfordítva az igazgatónő nem tartotta szem előtt hatáskörének határvonalait, ottan természetesen felbomlott az annyira szükséges harmónia. Ezért a memorandum íróival egyetértőleg én is abban a nézetben vagyok, hogy az 1887-ik évi szervezetnek ezen intézkedése módosítást kíván; csakhogy a módosítást nem abban a szellemben tartom szükségesnek, mely a memorandumban jut kifejezésre, hanem ellenkezőleg azt tartom, hogy, miként a temesvári és kolozsvári felsőbb leányiskoláknál történt, a többi intézetek vezetését is kizárólag nőkre kell bízni.

Meggyőződésem, hogy a szülők idegenkedése a felsőbb leányiskoláktól főleg onnan van, mivel gyöngéd anya vagy óvatos apa megnyugvással nem tudja leánygyermekének nevelését — ennek serdülő korában — oly intézetre bízni, melyet férfiak vezetnek. Számtalan körülmény van a leány testi fejlődésében, melyet az anya csak nő-igazgatóval közölhet. Alig találunk anyát, ki leánygyermekének valamely testi és lelki fogyatkozását egy férfi előtt föltárja; ezt csakis nő teheti nőnek.

A felsőbb leányiskolák női igazgatókra bízásának szükségességét elismerték a francziák s ez a példa annál többet nyom, mivel ez a nemzet mindent, mit a közoktatásügy terén tesz, nagy körültekintéssel végzett tanulmányra szokott alapítani. A franczia felsőbb leányiskolák teljesen női kezekben vannak. A memo-

randum szerkesztői tévesen vannak értesülve, midőn amaz iskolák gyér látogatottságát a női igazgatásnak tudják be. A francziák éppen ellenkezőleg nagy önelégültséggel mutatnak az elért eredményre, mert tíz évvel ezelőtt a leányok nyilvános oktatásának még csirái is alig léteztek és mert jól ismerik a közfelfogásban még leküzdendő akadályok mekkoraságát. Valamint nálunk, úgy ottan is a nagyszámú apácza-iskolák vonják el a növendékeket a nyilvános iskoláktól.

A francziák gondolkodását a nőknek a nevelés terén adandó szerep felől mi sem mutatja jobban, mint az 1889-ben Párisban a nemzetközi közoktatásügyi kongresszuson hozott az a határozat, hogy próbaképpen a nőket még felügyelői teendőkkel is meg kell bízni.

Tudom, hogy a női igazgatás ellenségei dr. Wychgramnak 1886-ban megjelent «Das weibliche Unterrichtswesen in Frankreich» című művére szeretnek hivatkozni, ki viszont Dreyfus-Brisac «l'éducation nouvelle» című könyvére alapítja nézeteit, oly könyvre, mely 1882-ben, tehát a női középoktatásról szóló 1880. évi deczember 20-án szentesített törvény után alig két évre jelent meg, midőn következtetések levonására felhasználható megbízható adatok és tapasztalatok még egyáltalában nem állhattak rendelkezésre. Dr. Wychgrammal egy húron pendűlnek a memorandum szerkesztői, mondván: «még a kevésbbé ambicziózus és csak valamire való tanár sem vállalkoznék női igazgatás alatt szolgálni». Ebből logikailag az következnék, hogy az a sok jóravaló, kiváló tanár, közöttük számos középiskolákra képesített, ki most már 20 év óta tanítónőképezdéinkben nyugodtan tűri a női igazgatás lealázó igáját, mind csekély ambiczióju, csaknem semmire való! Vigasztalódjék Wychgram úr s vele a memorandum írói: az ambiczionak ilyetén nyilvánulása eddigelé csak az állami felsőbb leányiskoláknál van — készülőben.

Éppen a tanítónőképezdék legékesebb bizonyítékai annak, hogy a jól megválasztott igazgatónő tapintatos bánásmódjával mennyire képes biztosítani a tanári testület összhangzó egyetértő működését. És ha a nő-igazgatók a tudományos tekintetben maga-

sabban álló tanítónőképezdéknél beváltak, miért ne lenne remélhető ugyanazon eredmény fokozottabb mértékben a felsőbb leányiskoláknál, a hol nem szakképzésről van szó, és a fősúly éppen a nevelésre kell hogy essék?

De tudományos tekintetben sem féltem felsőbb leányiskoláinkat, ha, mint óhajtom, női igazgatás alá kerülnek. A memorandum szerkesztői úgy látszik nem igen ismerik a polgári iskolai tanítónőképezdében tanított ismeretanyagot és a polgári iskolai tanítónői képesítő vizsgálat követelményeit, máskülönben nem beszélhetnének oly lenéző hangon erről az intézetről és a polgári iskolákra képesített tanítónőkről. Ezen intézet növendékei nem tanulják ugyan a tudományokat azzal a mély szakszerűséggel és részletességgel, mint a középiskolai tanárok az egyetemen; mindazonáltal igen beható, és bármely felsőbb leányiskola számára elégséges ismereteket és képzést szereznek nem csupán két tantárgyból, mint a középiskolai tanárok, hanem a tantárgyaknak egy nagy csoportjából. Hozzá véve az alaposabb pedagogiai képzést, a gondos nevelés által kifejlesztett jellembeli tulajdonságokat, valamint azt, hogy ezen intézetbe az elemi iskolai tanítónőképezdék legkiválóbb növendékei jutnak, minden elfogultság nélkül állíthatom, hogy azok a tanítónők, kik a polgári iskolai tanítónőképzőt végezték, tudományos tekintetben is megállják a helyöket.

Azonfelül meg kell jegyezni, hogy a polgári iskolai tanítónőképezde által megadott, a középiskolai tanárokéhez képest ugyan csekélyebb mélységű, de jóval szélesebb és általánosabb képzés nevelői szempontból megbecsülhetetlen. Mily nagy például csak az az egy előny, hogy szélesebb körű képzettségöknél fogva egy-egy osztályban az összes rokontantárgyakat két tanítónő kezébe lehet összpontosítani. Ez az a problema, melyet a fiú-középiskolákban már régóta meg akarnak oldani, de a melynek megoldása csak akkor fog igazán sikerülni, ha a középiskolai tanárképzést, a sok tudományból engedvén, szélesebb körűvé fogják tenni.

Végre pedig ne felejtsük el azt, hogy semmiféle oklevél egymagában még nem nyújt teljes garanciát arra, hogy az illető egyén a helyet, melyre állíttatik, kellőképpen be fogja tölteni.

Nagyra becsülöm a középiskolai tanári oklevelet, mindazonáltal ki kell jelentenem, hogy nem egy esetet tudok, midőn a kisebb képesítéssel bíró tanár középiskolákra qualifikált kollegáját messze túlszárnyalta. Ha tehát a felsőbb leányiskoláknál tanítónői és főleg igazgatónői állások betöltéséről van szó, akkor nem csupán az oklevelet, hanem sokkal inkább az illetőknek egyéni tulajdonságait kell szemügyre venni.

Ezért igen kívánatosnak látom, hogy az embriójában már meglevő felsőbb leányiskolai tanítónői tanfolyam tovább fejlesztessék, és hogy erre nem a képezdéből éppen kikerülő, hanem bizonyos időig a gyakorlatban működött és ottan kitűnt tanítónők hívassanak be; itten jellemök és arravalóságuk újból alaposan figyeltessék meg és csak az így kiválasztottak sorából láttassanak el a felsőbb leányiskolák tanítónőkkel, igazgatónőkkel.

A fentebb elmondottakban egyszersmind bennfoglaltatik feleletem a memorandum azon kívánságára, hogy a polgári iskolai tanítóságra képesített egyének ne alkalmaztassanak felsőbb leányiskolai tanárságra.

A középiskolai tanárok és a polgári iskolai tanítók képzettsége között ugyanoly viszony van, mint a polgári iskolai tanítónők és a középiskolai tanároké között, sőt mondhatni, hogy tudományos szakképzettség tekintetében a tanítók még jobban megközelítik a tanárokat. E mellett én sem a középiskolai tanári diplomát, sem a polgári iskolai tanítói oklevelet egymagában nem tartom elegendőnek arra, hogy valaki a felsőbb leányiskolában tanár lehessen. Mind a két képesítő bizonyítvány csak fiúiskolákban való tanításra képesít; a leányiskolai tanításra arravalóságát az illető csak azután szerezheti meg. Már pedig a középiskolai tanár, ha középiskolához jut, nem igen van abban a helyzetben, hogy a leányok oktatása körül tapasztalatokat szerezzen; ellenben a polgári iskolai tanító éppen abban az irányban és azon a téren működik, mely legjobb előiskolája a felsőbb leányiskolai tanárságnak. Ez intézetek érdeke ellen való vétek volna azokat megfosztani oly erőktől, kik a nőnevelés terén már tapasztalatokat gyűjtöttek és a gyakorlatban alkalmasaknak bizonyultak.

Ezen állításaimat a tények bőségesen igazolják. Az 1889/90-ik tanévben az állami felsőbb leányiskolákban alkalmazva volt 38 rendes tanár közül 9-en voltak polgári iskolákra képesítve, és ezek kivétel nélkül valamennyi irányadó tényezőnek teljes megelégedésére működnek.

Azonkívül azt a körülményt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a polgári iskolai tanítónak a felsőbb leányiskolai tanárság ambicziója tárgya és jogosan várható előléptetés, s ezért azoknak szinét-javát lehet ezen iskolák számára kiválogatni; a középiskolai tanár ellenben ritka kivétellel szívesebben középiskolánál fog szolgálni és csak nagy anyagi és erkölcsi előnyökkel lehetne a középiskolai tanárok közül a jelesebb erőket a felsőbb leányiskolák számára megnyerni.

Leplezetlenül elmondottam egyéni nézeteimet a felsőbb leányiskolai igazgatók memorandumában foglaltakra. Nem hiszem, hogy tévednék, mert itéletemet nem szűkebb körből, hanem az egészből merített tapasztalatokra alapítottam, és elég távol állok az érdekelt személyektől, semhogy az egyik vagy másik fél irányában elfogultsággal vádolhatnám magamat. Elismerem, hogy mint tanügyünk minden terén, úgy a felsőbb leányiskolák körül is még sok a javítani való; de erre útmutatást a memorandumban sajnálatomra nem találtam. Ellenben látom benne a jelét oly jelenségnek, mely az iskolák nyugodt és egészséges fejlődésére végzetessé válhatik: a kasztszellemnek, mely a diploma szerint osztályozza az egyeseket és válaszfalakat emel ugyanegy testület egyenlő rangú és jogú tagjai között. — Eddigelé az egyetértés e phylloxerája csak egyik felsőbb leányiskolánál volt észlelhető; attól kell tartani, hogy a memorandum szele azt a többi helyekre is el fogja vinni.

Ezért, bár szeretem az őszinte szabad vélemény-nyilvánítást, nem örülhetek e memorandum keletkezésének, mert véleményem szerint a felsőbb leányiskolák ügyének semmit sem használt, ellenben sokat ártott.

Budapest. Suppan Vilmos.

GYERMEK-HŐSÖK.

Az ifjúsági iratokban, a melyeknek tudvalevőleg karácsonkor van a szüretjök, az idén elég jó termés volt. Nem a mennyiséget értem, mert hiszen fele sem volt annyi, mint még csak nehány évvel ezelőtt. De a haladásnak az sem a legutolsó jele, hogy megcsappant az olcsó portékának «hasztalan soka». Hanem igenis értem az ifjúsági iratok minőségét. Kezdik belátni, hogy a gyermek magánolvasmányára szánt könyv nem csak kereskedelmi czikk, hanem első sorban irodalmi termék. S a mi még több: mind jobban terjed az az egészséges nézet, hogy az ifjúsági iratban — ha nem oktatási irányú — ép úgy, mint a felnőttek számára írt olvasmányban, fő-fő minőség az æsthesis. Más szóval: nem akarjuk többé a gyermeket a magánolvasmányában is megint csak az iskolamester s a moralista karjaiba kergetni, hanem be akarjuk vezetni a poézis bűvös világába; nem oktatni kívánjuk vele a gyermeket, hanem gyönyörködtetni. Gyönyörködtetni pedig olvasás útján a gyermeket is csak művészi alkotás által lehet, a művészi alkotásnak meg az eszthetika szab törvényt. Hogy ez a nézet csakugyan kezd lábra kapni, kitűnik abból, hogy a nagy közönség szivesebben veszi az olyan ifjúsági iratot, a melyet költő írt, a melyben tehát a művészi kvalitás iránt nagyobb a biztosíték, mint az olyat, a mely neveléssel foglalkozó ember tollából került s mely e szerint azt igéri, hogy benne a pedagogiai tekintetek vannak túlsúlyban. És ennek a jelenségnek már az üdvös következménye is mutatkozik, a menynyiben kezdenek a legnevesebb íróink is a gyermekek számára irogatni.

Csakhogy a hivatott íróknál is épen ez a «gyermekek számára» a bökkenő. Úgy látszik, bennök is azonnal fölül kerekedik

az iskolamester, a mint leülnek, hogy az ifjúságnak írjanak. Azt, hogy a «gyermekek számára» ők is, mint a pedagogus írók nagy része, olykép értelmezik, hogy gyermeket kell a költött történet középpontjába helyezni. Így keletkezett az a sok történet versben és prózában, a melyekben a kis Pali vagy a kis Mariska csintalankodik, vagy jeleskedik, vagy bölcselkedik, az a sok gyermekregény, a melyekben iskolás korú hősök vívódnak a mostoha sorssal, küzködnek ezer viszontagsággal. Ezt a hivatott írók, a költők vagy minden vizsgálódás nélkül átvették a pedagogus-íróktól, vagy pedig, ha érzik, belátják is az ilyen elbeszélések fonákságát, költői lelkiismeretöket avval nyugtatják meg, hogy ezt pedagogiai tekintetek követelik. Pedig hát, az én meggyőződésem szerint, az az elv, hogy gyermekek számára költött elbeszélés hőseként csakis gyermek szerepelhet, ép úgy elvetendő a pedagogiai tudomány, mint a költőművészet szempontjából.

Egy rövid visszatekintés az efféle gyermek-históriák keletkezésére, igen hasznos szolgálatot tesz elmélkedésünk során. Régebben, mikor még az embert jóformán csak az egyház számára nevelték, a gyermekek iskolai és magánolvasmánya a biblia és a legendárium volt. Olvasták azt, a mit a felnőttek olvastak. Evvel be is érte az a kor, mely az olvasáson nem igen kapott. Lassanként kezd az egyházi mellett nemzeti élet is fejlődni és evvel együtt nemzeti irodalom, mely mind nagyobb tért hódit, mind jobban az olvasásra kapatja az embereket. Az egyházi költés fentnevezett termékei elég naivak, elég egyszerűek voltak arra nézve, hogy a gyermekek is elolvashassák. De már a nemzeti költés, mely kezdetben többnyire valamely fejlettebb idegen irodalom utánzata, nem pedig a népköltés törzsébe oltott nemes hajtás volt, nem igen hozott létre a gyermeki elmével congeniális műveket; a nemzeti irodalom termékei messze fölülhaladták a gyermeki felfogást. S mivel az olvasás a felnőtteknél mind általánosabban és mind mélyebben érezett szükség lett, s mivel ezt a szükséget a gyermekbe is be akarták oltani, de nem volt, a mi által velök az olvasást megkedveltessék: kapták, csináltak külön gyermekolvasmányt. Az elsők e tekintetben a múlt század közepe táján a német filan-

tropisták voltak. Rochow az ő híres Kinderfreund-jában kezdte kultiválni ezt a fajtát iskolai használatra és Campe a magánolvasmányra. Rochow, Campe és az ő követőik, a kiknek se szere, se száma, kieszeltek tehát gyarló invencióval elbeszéléseket, avval a bevallott szándékkal, hogy azokon megérzékítsenek egy-egy tapasztalati igazságot, egy-egy erkölcsi alaptételt. Már tíz lépésnyiről meg lehetett rajtok érezni az iskola szagát. És nyilván sejtették ezek az urak, hogy elmeműveik szűkölködnek mindazon poetikai jelességek nélkül, melyek a figyelmet lekötik s az olvasót gyönyörködtetik, azért ezt a hiányt avval törekedtek pótolni, hogy elbeszéléseikben többnyire gyermekeket szerepeltetnek, azt hivén, hogy az egyívású hős csak képes lesz a gyermek-olvasó elméjéhez és szívéhez férkőzni. Mellesleg jegyzem meg, hogy magok a németek látták be legelőször az ilyen gyermek-históriák félszegségét s elnevezték gúnyosan az elbeszélés eme módját, feltalálójának a művére célozván, «kinderfreundliche Herablassung»-nak.

Ime így került a gyermek-hős az ifjúsági iratba.

De a tévedés kézzelfogható. A fejlett nemzeti irodalomnak sokszerűen *összetett* szépségű műveivel szemben — helyesen — a gyermeki szellemnek megfelelő *egyszerűre* törekedtek. Csakhogy az egyszerű helyett adtak együgyűt, a gyermekded helyett gyermekest. Azt hitték, hogy a kis embereknek szóló elbeszélésekben elég jók a kis arányokra leszállított költői minőségek is. Azt hitték, hogy a gyermek jobban kedveli az olyan elbeszéléseket, a melyekben gyermekek tesznek-vesznek. Pedig megfordítva áll a dolog. Minden gyermek nagyobbnak akar látszani, mint a milyen, a nagyokat szereti utánozni, s azért jobban kap az olyan történeteken is, a melyekben nagyok, felnőttek szerepelnek. Csak ne legyen az elbeszélés meséje bonyolult, legyen a hang benne naiv, a cselekedetek motivumai világosak, az érzelmek egyszerűek, a nyelvezet keresetlen. Hivatkozhatom e tekintetben a köznapi tapasztalatra. A szóban forgó gyermek-históriák tipusaként én azokat a meséket tekintem, a melyeket többnyire a gyermekkertésznői rangra áhitozó dadák szoktak rögtönözni a gondjaikra bizott gyermekek számára. Ezekben a mesékben például egy kis Annuska szerepel, a ki ugyan-

azt a csinyt követi el, mint a milyent az imént elkövetett az a kis Annuska, a kinek a mese szól. Egészen erre a kaptafára készültek a gyermekbaráti leereszkedés históriái. Itt is, ott is az alkalomszerű keletkezés, a kirívó tendenczia és a szánalomraméltó szegény leleményesség; itt is, ott is gyermekek ágálnak, hősködnek.

És hogy viselkednek a gyermekek azokkal a dadák költötte elbeszélésekkel szemben, a melyekben ők magok vannak persziflálva? A legjobb esetben enyelgésnek, tréfának veszik, a melyeken talán mosolyognak is egy pillanatig, de hatást, maradandó hatást rájok sehogysem tesznek.

De a helyes, az eszményi elbeszélésnek gyermekek számára is meg van a köznapi szokásban a maga ősképe. Ez a népmese. Nem egy bizonyos alkalomból készült, nem lappang benne oktatási mellékgondolat, de van benne annál több meseszövő fantázia, művészi szerkezet, s a mi fő, nem gyermekek szerepelnek benne. Látni való tehát, hogy egyenes ellentéte amazoknak az elbeszéléseknek. És a hatása? Ki ne vette volna észre, mekkora hatást tesz egy jól elbeszélt népmese a gyermekre? Száját tátva feledi, szemei kerekre nyílnak, mintha csak valamennyi érzékeinek a csatornáin folyna beléje az igézet. Előre hajolva, önfeledten ül, s lelke elmerül a mese élvezetében, a melyhez fogható nincs gyermekek előtt. S a mi így meg tudja ragadni a gyermek egész valóját, lehetetlen, hogy annak mély nyoma meg ne maradjon az egész életben. S vajjon mi e hatásnak a titka? Egyszerűen: a mese művészi jelességei. Mert a kompoziczió, a jellemzés, a megokolás, a költői igazságszolgáltatás stb. a mesében oly mesteri, mint akármelyik más jeles irodalmi alkotásban. A mi azt kiválólag gyermeki olvasmánynak minősíti, az különösen a helyzetek, a viszonyok, az indító okok egyszerűsége, a kompoziczió átlátszó volta s hogy benne a világnézet gyermeteg, naiv. S nem feltűnő-e, hogy alig van népmese, a melynek középpontja gyermek volna, holott a nép épen a gyermekeknek szokta a mesét elmondani?

Csakhogy a nép, mely a mesét költi, ösztönszerűen érzi, hogy a gyermek nem alkalmas arra, hogy egy költői elbeszélés hőse legyen. Mert a jó elbeszélés, a melyben műszerkezet van, a tettek

lánczolatából, azaz cselekményekből — és csak kisebb részben eseményekből — alakúl, még pedig oly tettekből, a melyeknek mozgató ereje valamely megállapodott elv. Más szóval: a jó elbeszélés középpontján csak egy jellem állhat. A gyermeknek pedig nincs, nem lehet jelleme, mivel az ő akaratának a rugója nem az elv, hanem a vágy. Egy jellemes gyermek ellenmondás önmagában. És az olyan elbeszélés, a melyben gyermek elvből cselekszik, hijával van az igaznak, az elhitetés legfőbb kellékének.

Csak az olyan elbészélés tesz kivételt, azaz lehet sikerült, noha gyermek a hőse, a melyben a mese főalakja nem cselekszik, hanem szenved, nem ő hajtja végre a cselekményt, hanem ő rajta megy végbe. Az ilyen elbeszélésnek megindító hatását még fokozza az a körülmény, hogy egy ártatlan, tehetetlen gyermek lesz áldozata egy végzetes eseménynek, egy kegyetlen sorsnak. Példa erre Eötvösnek «A megfagyott gyermek» czímű románcza, «A koldus gyermek» Jókaitól, «A szegény mostoha» Gyulaitól.

A kik tehát gyermekek számára írnak elbeszéléseket, igen helyesen teszik, ha nem a dadák által improvizált históriákat, hanem a népmesét veszik mintául, költői jelességei tekintetében ep úgy, mint a tekintetben is, hogy gyermek nem igen szokott a hőse lenni. Mert ha gyermek körül forog az elbeszélés tárgya, ha olvasmányában fejletlen, tökéletlen embert állítunk a gyermek szemei elé eszményképül, akkor bizony úgy lesz, hogy vak vezeti a világtalant.

Budapest. Radó Vilmos.

VALLÁSERKÖLCSI OLVASÓKÖNYV.*

«Ha úgy tetszik, hogy minden elveszett,
S már a reménynyel is, ha felhagyánk,
Van még, ki hozzánk nyájasan beszél:
A vallás, e mi édes, jó anyánk.»

Tompa M. (Olajág).

S vajjon eléri-e iskoláink vallásoktatása ezt a legfőbb czélt, hogy a vallást édes, jó anyjának tekintse az ott tanuló, vagy az onnan kikerült egyén? Vajjon eléri-e azt, hogy fenkölt érzelemmel, teljes bizalommal tekintsen Isten felé az a nő, a ki ott vallásoktatásban részesült?.... Eléri-e azt, hogy a szerencse csillogásánál elbizakodástól, a sötét napokban elcsüggedéstől megóvja őt? — Feleljek-e e kérdésre? — S merne-e valaki határozott «igen»-nel felelni?

Válasz helyett a kérdések egész raja merül föl lelkemben...

Vasárnap van. Csendesen olvasgatok Tompának «Olajág» czímű könyvéből. Elmélkedései eszmékben oly gazdagok! Imái olyan egyszerűek és mégis fenköltek. Elgondolom: miért nem rendelkeznek iskoláink ilyen szellemben írt olvasókönyvekkel? Van mindenféle olvasókönyvünk; de leányiskolák számára írt vallás-erkölcsi *olvasókönyvről* nem tudok.

Pedig meg vagyok győződve róla, hogy sokkal inkább szeretnék növendékeink a vallásórákat, ha nem kellene annyit könyvnélkülözniök és sokkal inkább bevésődnének egy ilyen költői munkának eszméi lelkökbe, nagyobb hatással volnának szivökre: mint a betanult és sokszor meg sem értett száraz paragrafusok.

S kérdem: mi a vallásoktatás czélja? Nem a lélek fenköltsége? A szív nemesítése?

Nem megdöbbentő-e, midőn a káté vagy más vallás-tan mellé sírva űl a gyermek s elkeseredve kiált föl: «nem értem, nem tudom

* Felolvastatott a M. D. E. tanítónői szakosztályában.

megtanulni!» S a vallás-vizsgálatok előtt így szól: «semmitől sem félek úgy, mint a vallástól!» Ha a számtantól fél a gyönge számoló tehetség; ha a történet és földrajz szám- és névadatai töltik el aggodalommal: értem és nem találok ebben semmi megdöbbentőt; végre a tehetségek különbözők. De, ha a vallástól fél, ha az tölti el lelkét remegéssel: ez megdöbbent és aggaszt a valláserkölcsi tanítás eredményére, hatására nézve.

Sok kívánni valónk lehet a nőnevelés érdekében még minden téren, de a legtöbb a vallás-erkölcsi nevelés, a vallástanítás terén. Igaz, hogy e tekintetben sokat ront a társadalom; a könnyelmű emberekkel való érintkezés, az a sok rossz irányú beszéd, a mit a cselédektől, utczán stb. hallhat a növendék-leány, kinek lelke még ingadozó, ki koránál, körülményeinél fogva nem nyerhetett még elég szilárd erkölcsi alapot ahoz, hogy a rossz szó, rossz cselekedet, rossz példa visszapattanjon róla, s csak azt ragadja meg, a mi nemes és jó. De ha a nevezett tényezőket hibáztatjuk is és szeretnők a fiatal lelket elzárni tőlük: lehetetlen figyelmünket elfordítanunk azon anyagtól, melyet a fiatal leánynak a vallás-órák alatt tanulnia kell. Lehetetlen, hogy föl ne merüljön lelkünkben e kérdés: Neki való-e ez a tárgy mindig, s minden eléje tárt alakban? Megfelel-e *korának*, lelki életének?

Nem szólok a vallástan történeti részéről, ezt a legtöbb gyermek egész könnyen és kedvvel tanulja. De mennyiben felelnek meg a gyermek lelkületének és életkorának a *fő-bűnökről*, s a különböző parancsolatokról szóló fejezetek s az azokat *magyarázó* könyvek? Valóban, lehetetlen, hogy a józan gondolkozás meg ne döbbenjen. Lehetetlen megbotránkozásunkat visszafojtanunk, midőn 10—14 éves leány a főbűnöket szószerint recitálja és *magyarázza*....

Lehet-e egy vallás-oktatásnak az a czélja, az a feladata, hogy a gyermekkel, az ifjú, fejlődő leány tiszta lelkével megismertesse, hogy mi a bűn? S vegyük még hozzá azt a nyelvezetet, melyben e könyvek nagyobb része írva van. Egy részök idegenből átvett fordítás, s így a gyermeknek nem csupán az anyag nehézségeivel, de körmönfont s magyartalan mondatok megértésével, vagy épen meg nem érthetésével is küzdenie kell...

S már a 6 éves leányka megkezdi ezt a reá nézve meddő, sőt gyötrő tanulást, mely sem korának, sem fölfogásának meg nem felel. Kezébe adják elavult magyar fordításban az *eredeti* bibliát, s a szegény gyermek szószerint megtanulja, de meg nem érti az előtte nyelvileg ma már teljesen idegen szöveget. A Herbárt-Ziller-féle iránynak igaza van abban, hogy a tulajdonképeni vallás-oktatást az elemi iskola I. és II. osztályából kizárja; Göthének azon mondásából indulva ki: «*Az emberi lélek nem fogad el semmit, a mi az ő fejlődési fokának meg nem felel*».

De másrészt ki hihetné azt, hogy ez a kényszerrel betanult leczke a gyermeket, vagy fiatal leányt vallásossá teszi? Ki hiszi azt, hogy lelkét megőrzi abban a szent, ártatlan érzelemben, melyet egy 10—15 éves leány lelkében tudni óhajtunk? Ki hinné el, hogy azt a meleg, áhitatos, igaz hitet ébreszti és tartja fön lelkében, mely őt az életnek akár álcsillogással, hivalkodással sikamlós pályáján, akár tövises útain egyaránt fentartja és tántoríthatlanúl az erény és erkölcs parancsát követteti vele?

Igazán sötétségben tapogatódzik a tanítás e téren s csak egy hivatott költői lélek sugarai tudnának világosságot és fényt varázsolni e sötét éjszakába.

Azonban tovább lapozok Tompa könyvében. E művet nejének ajánlotta a költő; s valóban teljesen megfelel a nő vallás-erkölcsi világának. Elmélkedései magasabb szárnyalást adnak a léleknek s felölelik mindazon eszmeköröket, melyekről egy művelt, nemes érzelmekben gazdag lélek méltán gondolkozhatik, melyeknek méltán szentelhet időt! «*A templomban*», «*Honszeretet*», «*A szabadban*», «*A magányban*», «*A nőiség*», «*A köny*», «*A kertben*», «*A nyelv*», «*Kevélység*», «*Éjjel*», «*Kedvesség és tetszvágy*», «*Őszszel*», «*A jótételről*», «*A temetőn*», s ezek mellett eszembe jut Tárkányi Béla sok szép vallásos ihlettől áthatott költeménye: a melyek mind czélszerűek volnának arra, hogy hivatott toll vallás-erkölcsi olvasókönyvet készítsen belőlük a serdülő leányoknak (azoknak korához alkalmazva az elmélkedéseket); olyan olvasókönyvet, melyet a vallás-órákon örömmel olvassanak, melynek betanulását

senki se követelje, melynek olvasása lelküket, kedélyvilágukat olyan gondolatkörbe emelje, a mely méltó hozzájuk.

Olyan olvasókönyv kellene tehát leányiskoláink (s különösen a polgári- és felsőbb leány-iskolák) számára, mely legjobb költőink vallás-erkölcsi elmélkedéseinek és költeményeinek gyöngyeit tartalmazná. Egy ilyen könyvnek tanításai, erkölcsi ujjmutatásai jobban bevésődnének lelkökbe, mint a kényszerrel betanúlt paragrafusok.

A kereszt. vallás alapigazságainak és a vallás történetének egyszerű és rövid összefoglalásában való megtanúlása mellett csakis egy ilyen olvasókönyvre kellene támaszkodni a vallás-tanításnak.

És szóról szóra csakis vallásos költeményeket szabadna betanítani. Hiszen, ha a vallástanítás helyes módszere felől gondolkozunk: összeegyeztethető-e a prózában (és pedig nehézkes prózában) írt tételek szószerinti tanítása a vallásos érzelem fejlesztésével? Hiszen minden értelmes gyermek gyűlöli e nehéz tárgy szószerinti tanulását, s vajjon az, a mit gyűlöl, fogja-e nemesíteni? Vallásossá, erkölcsössé fogja-e tenni? Míg egy-egy ihlettséggel írt vallásos költemény megtanulása, az elmélkedések olvasásával fölváltva, hathatósan ápolná a vallásos érzelmeket! Berzsenyi gyönyörű ódája:

«Isten, kit a bölcs lángesze föl nem ér,
Csak titkon érző lelke óhajtva sejt,
Léted világít, mint az égő
Nap, de szemünk bele nem tekinthet. (Fohászkodás.)

S még nehány ilyen fenséges költemény, megerősítené, ébren tartaná lelkökben azt a szent, bizalomteljes hitet, melyre mindig, de különösen az élet nehezebb napjaiban, annyira szükségök lesz. Hadd érezzék ilyenkor a költővel:

«S a bú is enyhül. — Mely tegnap gyötört:
A szenvedés kész csillapulni ma.
Segélje az idő orvoskezét:
Foglalkodás, elmélkedés, ima.» (*Tompa*: Olajág.)

Igen, s ha a vallásoktatás a fiatal leány lelkébe vési, hogy foglalkozásban, elmélkedésben, imában keresse egyik fő boldogságát, s ha kell: vigasztalóját: úgy a vallásoktatás megtette kötelességének ehezebb, fontosabb részét.

Ennek a czélnak elérésére pedig — ismétlem — egy egyszerű, könnyen érthető, s mégis ihlettséggel, költőiséggel írt, — a fiatal leány érzelmeire közvetlenül s melegséggel ható, hangulatteljes *vallás-erkölcsi olvasókönyvre* volna szükségünk.

A betanítás nem teszi növendékeinket vallásossá, sem erkölcsössé, a szó nemesebb, igazabb értelmében. De azzá tenné őket a vallás-erkölcsi igazságok átérzése, s az, ha egy ilyen könyv segélyével megbarátkoznának a magasztos, fenkölt érzelmekkel, az emberi lelket nemesítő gondolatokkal.

Tagadhatatlan, hogy ebben az esetben is sokat ronthat vagy segíthet a házi nevelés, a környezetben látott példa; de azt hiszem, hogy a legrosszabb esetben is egy igazi költői műnek volna némi hatása a fiatal leány lelkületére.

Az igazi költő játszik az ember lelkének húrjain, kormányozza érzelmeit, s addig, míg vele s gondolataival foglalkozunk, feledve van a világ. Hiúság, kicsinyesség, irigység, hitetlenség stb., mindez távol van ekkor. Csak a költőiség tiszta érzelme tölti el a lelket. Az ilyen költői műre illenek Petőfi szavai (melyeket Aranyhoz írt költeményében mond):

«Dalod, mint a puszták harangja egyszerű,
De oly tiszta is, mint a puszták harangja,
Melynek csengése a rónákon keresztül
Vándorol, s a világ zaja nem zavarja.»

S ha ez a mű vallásos s a vallás-erkölcsi érzelmekre hat: mindenesetre kihat az életre is, s a fiatal leányban megteremti azt az ideált, melyet a józan nevelés benne látni óhajt; azt az ideált, ki a munka terén az élet reális kivánalmainak megfeleljen; de lelke legyen a vallás-erkölcsi fenkölt eszmék szentélye! Azt az ideált, kiről, ha a sors úgy hozná magával, méltán elmondhassák:

«Tűrj, s légy erős, minő Te lenni tudsz,
Ki könnyüvé teszed a nehezet;
Kínom súlyával ez örvény fölött
Mi tart fenn engem? Lelked s kis kezed.
Áldás reá!» (*Tompa*: Olajág.)

Kolozsvár. BINDER LAURA.

NÉPOKTATÁSUNK ÁLLAPOTA 1888/9-BEN.*

(Második közlemény.)

III.

A *leánygyermekek* iskoláztatása nem csekély mértékben elmarad a fiuké mögött; népünk hagyományos szokásai e tekintetben nem igen változnak. A tényleg iskolába járó fiuk 85·37%-át tették a tanköteles fiuknak; ellenben az iskolázó leánygyermekek csak 77·79%-át a tanköteles leánygyermekeknek. A 12 éven felüli leánygyermekeket tekintve, ezek iskoláztatása még rosszabb arányokat mutat; mert míg az ismétlő (13—15 éves) tankötelesek csoportjában a fiuk közül 75·16% járt tényleg iskolába, addig a hasonló korú leányok közül csak 62·31%. Mind a mellett a tényleg iskolába járó leányok száma a múlt évben 31 ezerrel növekedett.

Erre nézve azt mondja a Jelentés, hogy mégis a törvény hatása s a haladó kor kényszerítő befolyása alatt a leánynevelés ügye évről-évre gyorsabb fejlődést mutat föl még azon a téren is, hol az ősi, a hagyományos szervezet azt a legszükebb korlátok között tartotta. Nem csupán a leány-tankötelesek tömegében mutatkozó 31,311 főre menő iskolázó többlet vall erre, hanem a kizárólag leányoktatással foglalkozó iskolák számának gyarapodása is, bár a múlthoz mérten csekély arányokban, de mégis tanúságot tesz e körülményről. A legtöbb leányiskola keletkezett az 1888/9-ik isk. évre a római katholikus hitfelekezetüek közt, t. i. 11; ellenben az állami iskolák létszámában a szűk pénzügyi viszonyok újabb leányiskolák szervezését nem engedték meg, s így ezek közt csak 5, ellenben a községieknél 9 leányiskola létesült a múlt évben. Az is-

* Az első közleményt lásd a megelőző füzetben. Szerk.

kolák 80-nal való szaporodásában 25 iskola van kizárólag leányok számára való s 24 kizárólag fiu iskola; ez újabb növekedési arány azonban nem felel meg a törvény szentesítésétől számított évi átlagnak, mely 24—25 új fiu-iskola mellett 42 új leány-iskolát jelez.

A 68 *felső népiskola* között 49 leányok számára való, 1873 növendékkel (a 19 ily foku fiu-iskolába 689 tanuló járt). Ez iskolák közzé sorolja a jelentés a leginkább felekezeti jellegű úgynevezett «*felsőbb leány-nevelő*» intézeteket, melyek czímük- és szervezetükre nézve az országos törvényben jogosúltságot nem nyertek. Ezek az apáczazárdai felső népiskolák majdnem kizárólag csak elemi iskolai oklevéllel biró tanitók vezetése alatt állanak, 6—8 osztályos szervezetüek, «s az országos törvényben körülírt kellékekkel nem biró, jobbára külföldi mintára alakított s ezen állapotukban is csak tűrt elemi népiskolák». «Elismerendő tény ugyan — folytatja a Jelentés, — hogy oktatásuk eredménye a legtöbb esetben jóval meghaladja az elemi iskolákét, de nyilvánvaló hátrányukat a külföldi intézményekben gyökerező szervezetükben s bizonyitványaik értéktelenségében mutatják. Azonban a hazai törvényekhez simulás jeleivel most már találkozhatunk, s remélhető, hogy teljes átalakulásuk legközelebb végbe fog menni». — «Átalakulásuk leginkább attól függ, hogy tan-erőik az államilag érvényes oklevelet megszerzik-e, vagy nem».

A 162 *polgári iskola* közt 85 leányok, 77 fiuk számára való Amazokba járt 8785, emezekbe 9699 tanuló. Ez nem igen örvendetes jelenség a leánygyermekek felsőbb iskoláztatását illetőleg, valamint az sem, hogy a polg. iskolák tanulóinak 583-mal való szaporodásában 503 esik a fiuk és csak 80 a leányok csoportjára.

A *felsőbb leány-iskolák* száma 17-re emelkedett. Ezek a következők: a budapesti IV. és VI. kerületbeli, a beszterczebányai, a lőcsei, a máramaros-szigeti, a pozsonyi, a soproni, a temesvári és a trencséni állami jellegű, továbbá a kolozsvári és szegedi községi, Budapesten 2 római katholikus, a debreczeni és miskolczi ev. reformált, a budapesti nőképző-egyleti s egy magán jellegű felsőbb leányi-skola. «E felsőbb leány-iskolák közül a budapesti 2 r. kath. jellegű és a debreczeni ev. reformáltak intézete egyelőre megha-

gyattak a jelen szervezetükben azzal a várakozással, hogy tantervszervezetüket teljesen az előirtakhoz módosítják, s a tanitásnál állami érvényű polg. isk. oklevéllel biró (tehát a VI. ker. állami tanitónő-, vagy az I. ker. áll. tanitó-képezdében képesített) tanerőket alkalmaznak».

A felsőbb leány-iskolák növendékeinek száma 2124. Az állami ily fokú iskolákban tanárul alkalmazva van 58 férfi és 76 nő. Az állami 9 felsőbb leány-iskola között 7, ú. m. a budapesti VI. kerületi, a lőcsei, a beszterczebányai, a pozsonyi, a soproni, a temesvári és a máramaros-szigeti benlakásos szervezettel van ellátva.

Tanitói oklevelet nyert 1889-ben 330 *nőtanitó-jelölt* (elemit 298, polgárit 32); továbbá 753 férfitanitó-jelölt (elemit 701, polgárit 32).

A *népiskolai tanitónők* száma egy év alatt 3135-ről 3289-re emelkedett, vagyis arányszámuk 12·86%-ról 13·34%-ra. A tanitónők alkalmazásának erős növekedését mutatja az is, hogy az ujonnan rendszeresitett 266 tanitói állomásból a nőtanitó 57·51% arányt foglaltak el, míg a férfitanitók csak 42·49% arányt. Legujabban már nemcsak az állami és községi iskolák, hanem a római katholikus felekezetiek is jelentékeny számban alkalmaztak nőtanitókat. Az állami iskolákban a tanitóknak 37%-a volt nőtanitó, a községi és római katholikus iskolákban 22—22%, az izraelita iskolában 12%, a magán iskolákban 55%, az egyesületiekben pedig 61%.

Adjuk még hozzá tanitónőink fentebb jelzett számához az ország 644 óvó-intézetében működő 625 *óvónőt*, s ki fog tünni, hogy hazánkban több mint 4000 nő foglalkozik iskolai oktatással.

Az óvónőket érintve, e tárgygyal kapcsolatban a *kisdedóvás ügyéről* még néhány szót! A 644 óvóintézetbe járt 59,066 kis növendék, 3427-tel több, mint a megelőző évben. Az óvók közül magyarul tudott 721, nem tudott 51. Ez utóbbiak egy részét a római katholikus zárdák óvói közt, más részét az ágostai hitvallásuaknál találjuk. Kisdedóvókat képző intézetünk van három, ú. m. az országos egyesületé, azután a Frőbel nőegyesületé, s végül a kalocsai r. kath. jellegű, kizárólag apácza-óvónőket képző intézet, mely egy

éves tanfolyamban oktatja növendékeit. E képezdéknél mind a tanulók, mind a kiadott oklevelek száma emelkedést mutat. 1889-ben 83 intézetbeli és 26 magántanuló szerzett óvodai képesítést. Az óvóképezdei növendékek számának szaporodására egyrészt az szolgáltatott okot, hogy az állami tanitónő-képezdékben a belépő első éves növendékek csak kivételesen kapnak ingyenes ellátást, s így azok a szülők, kik a tanitónői pályára akarták leányaikat kiképezni, amazokba nem vétethetvén fel őket, a csupán két éves tanfolyamú s egyébként is kevesebb költséggel járó óvóképezdék felé fordultak; de okozta ezt másfelől az a remény is, hogy a kisded-óvás ügye törvényhozási úton rendeztetvén, az óvónői pályán sokkal tágabb tér nyilik az alkalmaztatásra.

Budapest. Komáromy Lajos.

NŐNEVELÉSI SZEMLE.

A kisdedóvásról szóló törvényjavaslatot letárgyalta és csekély módosítással elfogadta a képviselőház január hó második felében. Ennek a törvényjavaslatnak elfogadása nagy jelentőségű esemény nevelésügyünk történetében. Keresztülvitelétől a gyermek-halandóság csökkenését, a magyarság számban és nemzeti érzületben való megerősödését, népünk fizikai és erkölcsi haladását várhatjuk. A képviselőház az ügy fontosságához mért érdeklődéssel tárgyalta a javaslatot, s e tárgyalás folyama alatt többször volt alkalmunk közoktatásügyünk vezéreinek, gróf Csáky Albin közoktatásügyi miniszter és Berzeviczy Albert államtitkár úrnak a dolog érdemére vonatkozó nagyfontosságú nyilatkozatait hallani. A törvényjavaslat tárgyalása alatt főként nemzetiségi és felekezeti viták hangzottak; a határozatokat azonban a többség mindenkor a törvényjavaslat szellemében hozta s így közoktatásügyi miniszterünknek nemcsak a törvényjavaslat megalkotása, hanem a javaslat intenczioinak a támadásokkal szemben való sikeres megvédelmezése is elévülhetetlen dicsősége marad. Népnevelésünk érdekében óhajtjuk, hogy a törvény végrehajtása alkalmával is ily kiváló siker kisérje a miniszter úr tevékenységét!

A föntebb mondottakkal kapcsolatban mély sajnálkozással kell megemlékeznünk arról, hogy *P. Szathmáry Károly*, ki a kisdedóvásnak hazánkban leglelkesebb apostola volt, a javaslat tárgyalását már nem érte meg. Lázas érdeklődéssel várta a tárgyalásokat; de a halál épen a tárgyalás megkezdése előtt való napon végett vetett közhasznú, munkás életének. Halálával a kisdedóvás ügyét, melynek tehetsége legteljesebb erejével áldozott, pótolhatatlan veszteség érte.

*

Kisdedóvó-képezde Sepsi-Szentgyörgyön. Háromszékmegye érdemes tanfelügyelője, *Eötrös* Károly Lajos nagy jelentőségű inditványnyal lépett föl a székelység érdekében a megyei bizottság előtt. A legközelebb elfogadott kisdedóvó törvény értelmében dajkaképző tanfolyammal kap-

csolatos kisdedóvó-képezde fölállítását indítványozza Sepsi-Szentgyörgyön. Indítványa két tekintetben is nagyon praktikus: A kis gyermekeket megmenteni az óvodákban s a kivándorló szegény székely leányoknak, mint óvó-vezetőknek életpályát biztosítani. Előadta a terv megvalósításának módozatait is, melyek annyira megnyerték a megye főispánját s a megyei bizottságot, hogy a terv megvalósítására előkészítő bizottságot neveztek ki. Remélhető, hogy Sepsi-Szentgyörgy a legmelegebben fölkarolja ezt az eszmét, mely a város anyagi fejlődésére jótékony hatással lesz.

*

A «felsőbb leányiskolák reformjával» foglalkozik egyik legtekintélyesebb tanügyi lapunk a «Közoktatásügyi Szemle». Két czikket szentel e kérdésnek; a januári I., II. és a februári III. füzet csak az első czikket közli. E czikknek szelleme — noha czikkíró «a felsőbb leányiskolai igazgatók memorandumának megjelenése előtt» írta — teljesen azonos a kérdéses memorandummal. Éle is van a czikknek, mely főként a nőigazgatás és tanítónőknek a felsőbb osztályokban való alkalmaztatása ellen irányul. Utalunk ezzel szemben jelen füzetünk első czikkére s felhívjuk olvasóink, s főként a tanítónők figyelmét e czikknek különösen a tanítónők továbbképzéséről szóló részletére. A czikk — nagyon helyesen — sürgeti a tanítónők továbbképzését. «Nálunk ugyan még az eszmét sem merték felvetni», mondja a czikk. Bátrak vagyunk ez állítást tévedésnek minősíteni. Felvetették e kérdést már maguk a tanítónők is, kik már megkezdették — épen továbbképzésük czéljából — egyesületek, «tanítónői szakosztályok» alakítását. De felvetette ezt főként a VI. ker. állami polgári iskolai tanítónőképezde tanári testülete is, már évekkel ezelőtt sürgetvén a tanítónők továbbképzésére szolgáló tanfolyamnak szervezését. E tanári testület kidolgozta eme továbbképző intézetnek tantervét és egész szervezetét a létezőtől egészen különböző alakban. Meg nem valósulhatott e terv, mert a «mostoha pénzviszonyok» minden újabb költségemelést lehetetlenné tettek a nőnevelési tételeknél; de hiszszük, hogy meg fog még valósulni, s mert ismerjük e szervezetet, hiszszük, hogy jónak is fog bizonyulni, mit a czikkiró által ajánlott kisérletről aligha mernénk remélni. Nem csak azért, mert az «érdekelt tanítónők heves ellenzésével fog találkozni», de mert alapjában véve kivihetetlen. Avagy minden felsőbb leányiskolai, «középiskolára képesített tanár» oly kifogástalan módszerben és szaktudományban, hogy megnyugodhatunk tanítónőink továbbképzésének sikerében, ha egyszerűen reájuk bízzuk? Vagy válogatást, különbséget kell köztük tenni? Minő biztosítékunk lesz ekkor arra nézve, hogy jól választottunk, s nem fog-e a választásból «rangkérdés» keletkezni? Adjunk módot tanító-

nőinknek a továbbképzésre! ez kétségtelenül helyes. De adjunk továbbképzésökre egységes szervezettel bíró és tudományos míveltség nyujtására képes képzőintézet szervezésével alkalmat.

«Tisztán az igazság tisztázása végett» helyreigazítjuk itt még az idézett czikknek egy-két tévedését. Így pl. Lakits Vendel amaz emlékezetes, a tanítónők összességére igazságtalan és sértő nyilatkozatát, nem a «Mária Dorothea-egylet nőnevelési szakosztályában tette», hanem az egyetemes tanítógyűlésen, és nem is tette anynyira sértő módon, mint a hogy azt az említett czikk írója idézi.

A képesített nyelvmesternőket tévesen polgári iskolára *nem* képesített tanítónők közé számítja a czikk; pedig a nyelvmesterni képesítővizsgálat kizárólag polgári iskolákra képesít. (Az elemi iskolákban nincs is nyelvmesternőkre szükség!) Ezt legjobban bizonyítja az, hogy e vizsgálatra jelentkezőktől megkövetelik az elemi tanítónői oklevelet vagy ennek hiányában a megfelelő míveltségnek egy elővizsgálaton való igazolását.

Tévedés az az állítás is, hogy a polgári iskolai tanítónők «volt tanárai a legtöbb esetben nem bírnak középiskolai tanári képesítéssel». Ezzel a képesítéssel, «ha nem elsőrangú tekintélyei is az országnak», kétségtelenül bírnak.

Azzal az igaz állítással szemben, hogy az intézetek jellegét a tanítószemélyzet adja meg, szükségesnek tartjuk még megjegyezni, hogy a középiskolai tanári oklevél nem okvetlenül a legnagyobb biztosíték arra nézve, hogy valaki jó tanár, még kevésbbé, hogy jó felsőbb leányiskolai tanár lesz. S aligha nyernének vele nagyon sokat a felsőbb leányiskolák, ha «középiskolákra képesített *tanárjelöltek* által töltenék be» részben azon 69, illetve 34 állást, melyet «nem kellően képesített», de talán teljesen megfelelő tanerők töltenek jelenleg be ez iskoláknál.

E czikk sürgeti még — a tanterv némi módosítása mellett — a módszeres «utasítások» szerkesztését is; mit természetesen csak helyeselnünk lehet.

*

A kolozsvári tanítónői szakosztály a következő tisztikarral alakult meg: Elnök *De Gerando Antonina*; tiszteletbeli elnökök: *Lengyel Dánielné* és *Lázárné-Kasztner Janka*; alelnökök: *Schwarzel Adél* és *Vadas Zsuzsika*; jegyző: *Binder Laura*, másodjegyző: *Papp Mari*; titkár: *Keul Sarolta*; másodtitkár: *Butyka Vilma*; pénztárnok: *Lindner Auguszta*; ellenőrök: *Bartholomeides Adél* és *Gyürky Ilona*. A szakosztály nagy lelkesedéssel alakult meg s a tisztikar tevékenysége s buzgalma kétségtelenül csakhamar virágzásra fogja juttatni a szakosztályt s nemcsak összekötő kapcsul fog szolgálni Kolozsvár és vidéke tanítónőinek,

de a tanítónők önképzésére s tekintélyük emelésére is egyaránt üdvös befolyást fog gyakorolni.

*

A «Mária Dorothea-egyesület» választmányi ülése, melyet január hó 18-án tartottak, a szokottnál is nagyobb érdeklődés mellett folyt le. A mintegy harmincz választmányi tagon kívül jelen volt az egyesület mind három alelnöke, sőt a gyülés folyamán megjelent Br. Nyári Adolfné ő nagyméltósága, az egyesület elnöke is. Az ülés czélja levén a közgyűlés előkészítése, a választmány első sorban a pénztárvizsgáló bizottság, illetve lovag Falk Zsigmond jelentéséről vesz tudomást, mely szerint az egyesület vagyona — ha lassan is — folytonos örvendetes gyarapodást mutat.

Azután az 1891. év költségvetési előirányzatát hagyja helyben a választmány. Bernáth Béla, orsz. képviselő, választmányi tag értesíti a választmányt, hogy a tanítónő- és nevelőnő közvetítő iroda felállításához szükséges 1000 frtnyi óvadék letételét a főváros az egyesületnek el fogja engedni és így az iroda bármikor megnyitható. Bernáth Bélának hálás köszönetet szavaz a választmány.

Elhatározták továbbá, hogy azon összegből, melyre az egyesület a jótékony állami sorsjáték jövedelméből számot tarthat, egy négyezer frtos örök alapítványt tesznek és a vallás és közoktatásügyi m. kir. miniszter úr ő nagyméltóságát kérik fel, hogy ez alapítványra nézve a kijelölés jogát kegyesen gyakorolja. Az erre vonatkozó okirat, valamint a közgyűlés elé terjesztendő javaslat készítését Rhorer Viktor, az egyesület ügyésze vállalta el.

Élénk eszmecsere tárgyát képezte egy nevelőnői nyugdíjalap létesítésének megindítása, melynek bővebb tárgyalását és a reá vonatkozó javaslat készítését a tanítónői szakosztályhoz tették át. A beérkezett folyamodók kérvényeinek tárgyalására az «Otthon» felügyelő bizottságát kérték fel.

Sajnálattal vette a választmány tudomásul Hampel Józsefné Pulszky Polyxena úrnőnek az «Otthon» felügyelő bizottsága elnökének, leköszönését és csakis akkor nyugodott meg midőn Hampelné úrnő lekötelező szívességgel megigérte, hogy a felügyelő bizottságnak ezután is tagja marad és hogy elnökül Herich Károlyné úrnőt, az egyesület egyik buzgó alelnökét sikerült megnyernie. Hampelné úrnőnek odaadó, önfeláldozó munkásságáért jegyzőkönyvi köszönetet szavaz a választmány.

Bischitz Dávidné úrnő, az egyesület buzgó alelnöke ismét 10 frt adományt adott az egyesület segély-alapjára. Ez összeget — úgy mond — egy szegény tanítónő, kit egy alkalommal nagyobb összeggel segélyezett

küldötte vissza neki, mivel már jobb körülmények közé jutott. Maradjon e pénz eredeti czéljához híven a segélyalapé. A választmány az adományt köszönettel fogadta s elhatározta, hogy — mivel ez fölötte szükségesnek mutatkozik — teljes erejével rajta lesz e segélyalap nagyobbításán.

A közgyűlés idejét február 8-ikára tűzték, s ezzel a választmányi ülés véget ért.

*

A «M. D. egyesület» tanítónői szakosztályának jan. havi ülése a siketnéma oktatás kérdésének volt szentelve. *Lederer Ábrahám* tartott előadást a *siketnéma* és *vak Bridgeman Laura* neveltetéséről. Csodálattal emlékezett meg dr. *Howe* sikeréről, melylyel e szerencsétlen gyermeket mívelt, gondolkodó és mások gondolatait megértő nővé nevelte. Ez érdekes tanulmányt mihelyt terünk engedi közölni fogjuk. A gyűlés további tárgyait a kolozsvári szakosztály megalakulásának bejelentése, — mely lelkesült örömet okozott, — és indítványok képezték. Az első indítványt Thuránszky Irén a budai tanítónőképezde igazgatónője tette. «A felsőbb leányiskolai igazgatók memoranduma a nőnevelés legfontosabb kérdéseit érintvén, indítványozta, hogy a szakosztály e memorandummal foglalkozzék s e fölött véleményét nyilványítsa.» A második indítvány, melyet a szakosztály elnöke tett s melyet a választmány utasított a szakosztályhoz, a *nevelőnők nyugdíjintézetének* megalapítása, illetőleg e czélból megindítandó mozgalom kezdeményezésére vonatkozott. A szakosztály a két indítvány magáévá tette, a legközelebbi szakosztályi ülésre előadókul az első indítványra nézve Ekker Auguszát, a másodikra Odor Emiliát kérte fel.

*

Korcsolyázás a leányiskolákban. A «Közegészségügyi Szemle» deczember havi számában közölvén gróf Csáky Albin miniszternek a leányiskolai korcsolyázásról szóló ismeretes rendeletét, a szerkesztő, dr. *Oláh Gyula* egészségi felügyelő ahhoz a következő figyelemre méltó megjegyzéseket csatolja:

«Az ezen utasításban foglalt elővigyázati szabályok egészen megfelelnek a korcsolyázásnál mindig szem előtt tartandó egészségügyi kívánalmaknak is. Egészségügyi tekintetben különösen feltétlenül szükséges, hogy a korcsolyázó nő ne legyen befűzve, hanem a rendesen viselni szokott vállfűző (Mieder) helyett valamely jó meleget tartó gyapotkelméből készült alsó öltönyt vegyen magára. A korcsolyázás egészségi tekintetben épen az általt használ, hogy a szabad levegőn való mozgás következtében a tüdők úgy a mély belégzés, valamint a bő kilégzés folytán teljes működésben vannak s így a nagy mennyiségben és a tüdők egész területére

lejutó tiszta levegő a vér élenyűlését nagy mértékben előmozdítja, s ez a bő élenyülési folyamat a szervezet épségére jótékonyan hat. Igen helyes dolog, hogy az utasítás e tekintetben szintén rendelkezik, mert a közoktatási kormány komoly egészségi okokból rendelte az említett leányiskolák részére a korcsolyázást, és az a korcsolyázás, a mit a növendékleányok egészségi okokból gyakorolnak, egészen más, mint az a mit a felnőtt hölgyek a nyilvános korcsolya-pályákon végbevisznek.

Azok a nyilvános korcsolya-pályák e tekintetben már egészen levetkezték az egészségügyi jelleget. Ott a női hiúság uralkodik s a női hiúság nem tud szakítani a divat formáival, bármily észszerűtlenek legyenek is azok. Látjuk, hogy a nyilvános korcsolya-pályákra járó hölgyek mindig a legújabb divat szerint erősen befűzve szoktak korcsolyázni. Ez ellentétben áll minden egészségügyi szabálylyal s nyilvánvalóvá teszi, hogy azok a szorosan befűzött hölgyek nem egészségi indokokból járnak ki korcsolyázni, hanem csak azért, hogy — jól mulassanak. A közoktatásügyi miniszter ezen rendeletének még az a jó következménye is lehet, hogy majd ha a mostani növendék-leányok felnőnek s kijárnak a nyilvános korcsolya-pályákra, ők a korcsolyázást képesek lesznek azon szempontból felfogni, hogy az a testi erő edzésének s ennélfogva az egészség fentartásának egy tényezője s megszokván az iskolában, hogy korcsolyázáshoz észszerűen kell öltözködni, talán majd a nyilvános korcsolya-pályákra is észszerűen öltözködve fognak kijárni. Ha ez bekövetkeznék, akkor bizonyulna be a legfényesebben a közoktatási miniszter ezen rendeletének üdvös volta.»

*

A felsőbb leányiskolák reformja. (Levél a szerkesztőhöz.) Igen tisztelt Szerkesztőség! Az ellen, hogy a «Nemzeti Nőnevelés» az állami felsőbb leányiskolák igazgatóinak a nagyméltóságú vallás és közokt. m. k. miniszter úrhoz benyujtott memorandumát közzétette, azt hiszem, hogy sem nekem, sem többi társaimnak kifogásunk nem lehet. Sőt az én egyéni meggyőződésem e dologról az, hogy a szerkesztőség a közzététellel szolgálatot tett az ügynek, mert ez által nagyobb szakközönséget győzött meg a felsőbb leányiskolák reformálásának szükségességéről. Azon szerkesztői megjegyzésre azonban, hogy az igazgatók a memorandumot «főleg az országgyűlési képviselők között terjesztették», részint a történeti hűség szempontjától, részint pedig az esetleges félreértések kikerülése végett, a következőket tartom szükségesnek megjegyezni:

Az igazgatók konferenciája a mult iskolai évben, mikor a memorandumra vonatkozó határozatot hozta, abban állapodott meg, hogy azt az országgyűlés tagjai között is szét fogja osztani. Ki is nyomattuk a

memorandumot 700 példányban; valamint a képviselőknek szóló körleveleket is, melyekkel beadványunkat nekik megküldeni akartuk. Hogy pedig az intenczió, mely bennünket a szétküldés elhatározására indított, az olvasó előtt tisztán álljon, ideiktatom a képviselőknek szánt körlevél erre vonatkozó passzusát, mely így hangzott:

«Teljes bizalommal viseltetünk a már eddig is annyi üdvös és nagyhorderejű intézkedést inaugurált Miniszterünknek úgy magas személye, mint politikai intencziói iránt. Meg vagyunk győződve, hogy ő Excellencziája bölcsesége iskoláink érdekében is a legüdvösebb intézkedéseknek lesz forrása. Ez volt az oka, hogy teljes bizalommal és nyilt őszinteséggel járultunk memorandumunkban Ő Nagyméltósága magas színe elé. De mert az általunk kért intézkedések némelyike Ő Nagyméltósága részéről esetleg törvényhozási intézkedést is fog maga után vonni, azért a benyujtott memorandum egy példányát azon tiszteletteljes kérelemmel bátorkodunk mélyen tisztelt képviselő Urnak megküldeni, miszerint méltóztassék azt becses figyelmére méltatva, a benne kifejtett eszméket, s illetve a felsőbb leányiskolák ügyét alkalomadtával hathatós pártfogásába venni.» Így szólott a körlevélnek a szétküldés indokára vonatkozó része.

A beadás napján (1890. nov. 13.) azonban a szétküldés kivitelétől elállottunk. Tettük pedig ezt azért, nehogy valaki ezen tényből a Miniszter úr iránt bizalmatlanságot magyarázhasson ki, a mihez nekünk — s ezt hangsúlyozni kívánom — semmi okunk. Igy történt, hogy a memorandumot a képviselőház tagjainak nem küldtük szét; csupán tíz képviselő kapott később egy-egy példányt, olyanok: kikhez vagy a barátság köteléke fűz, vagy a kikről tudtuk, hogy őket a felsőbb leányiskolák ügye érdekli s azoknak az általunk kifejtett szellemben való reformálását szintén szükségesnek tartják. Ezeket is megkértük, hogy a memorandumot tekintsék teljesen bizalmas jellegű magánközleménynek. S ezen kérést az illetők teljesítették is. A memorandum tartalmának tíz képviselővel való közlése tehát semmiképen sem jelentheti annak «a képviselők között való terjesztés»-ét. Annyira nem terjesztettük a memorandumot, hogy még a lapoknak sem küldtünk belőle egyetlen egy példányt sem; sőt még egynémely tekintélyes lapnak ez irányú határozott megkeresésére sem bocsátottunk egyetlen egy példányt sem nyilvánosságra. Ezt is Ő Nagyméltósága, a miniszter úr iránt táplált föltétlen bizalomból tettük így. Az állami felsőbb leányiskolák igazgatói ebben a dologban is teljes bizalommal viseltetnek úgy a miniszter úr, mint a miniszterium összes irányadó tényezői iránt, s ebből a bizalomból kifolyólag megnyugvással várják a felsőbb leányiskolák általuk óhajtott és szükséges reformjának mielőbb való elrendelését. Ép ezért nem csinál-

tunk memorandumunknak a sajtóban sem propagandát, a mire pedig alkalmunk és módunk volt és van.

Nagyon kérem az igen tisztelt szerkesztőséget, szíveskedjék eme felvilágosító soraimnak becses lapja legközelebbi füzetében tért engedni.

Kiváló tisztelettel maradtam Beszterczebányán, 1891 jan. 29-én.

Dr. Gerevich Emil.

Ugyancsak a felsőbb leányiskolai igazgatók memorandumára vonatkozólag kaptuk és közöljük a következő nyilatkozat: «Minthogy az állami felsőbb leányiskolák igazgatói által készített s a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrhoz benyújtott, de közelhatározással a nyilvánosságnak át nem adott emlékirat ezen folyóirat január havi füzetében egész terjedelmében megjelent: részint hogy az olvasó közönség tájékozva legyen, részint hogy a magát méltán sértve érzett nemes karakternek elégtételt szerezzek, ezennel kinyilatkoztatom, hogy *az emlékiratnak a tanfelügyelők személyi jellemzésére vonatkozó reflexióit megyénknek nem a jelenlegi tanfelügyelőjére, Dr. Wekerle Lászlóra vonatkoztatva tettem és teszem magaménak;* mert ő, nem egészen két évi itt léte óta is a felsőbb leányiskola tekintélyének emelésére oly sokat tett, a tanári testülettel szemben oly tapintatos, lekötelező bánásmóddal viseltetett, hogy részemről irányában csak a legnagyobb tisztelettel és őszinte köszönettel tartozom. M.-Sziget, 1891. február hó 9. Marikovszky Menyhért, igazgató.»

*

Az Eötvös-alap ez évi ünnepélyes közgyűlését február 2-án tartotta meg az Andrássy-uti tanítóképzőintézet nagy termében. A közgyűlés halhatatlan Eötvösünk emlékezetéhez minden tekintetben méltó volt. Az emlékbeszédet — melyet legközelebb közölni fogunk — *Dr. Bokor József* tartotta, míg Várady Antal Eötvös emlékét dicsőítő, szép költeményét szavalta el nagy hatással. A hivatalos jelentések az Eötvös-alap örvendetes gyarapodását tanusították. Az 1890-ik évben 2985 frtot tőkésített az egyesület. E tőkésített összegben benfoglaltatik a Péterfy Sándor nevére tett 1000 frtos alapítvány is. A kiosztandó segélyekre vonatkozó pályázati hirdetést s egyéb az Eötvös-alapra vonatkozó tudósításokat, melyek jelen számunkból tér szűke miatt kimaradtak, jövő havi számunkban közöljük.

*

Budapest népoktatási statisztikája. A fővárosi kir. tanfelügyelőnek a közigazgatási bizottsághoz bemutatott jelentése szerint Budapesten a tankötelesek összes száma 61,381, ezek közül mindennapi iskolás 40,280, ismétlő 21,101, fiú 30,224, leány 31,157. A mindennapi tan-

kötelesek közül iskolába jár 38,138, nem jár 2,142, (5·3 százalék). Az ismétlő tankötelesek közül iskolába jár 13,533, iskolába nem jár 7,568 (35·8 százalék). Az összes tankötelesekből iskolába jár 51,671, iskolába nem jár 9,710 (15·8 százalék). Van a fővárosban összesen 249 iskola, és pedig minőség szerint 143 elemi, 7 felső népiskola, 18 polgári, 10 kereskedelmi, 19 ipar, 41 kisdedóvó, 11 szeretetház. Van összesen 836 rendes és 99 segéd-tanító, kik közül képesített 920, nem képesített 15. A törvénynek megfelelő fölszereléssel nincs ellátva 3 iskola. Faiskola van 5 iskolában. Iskolakert van 48, nincs 201, tornatér van 79, nincs 170, könyvtár van 117, nincs 132 iskolában. A háziipart tanítják 8, nem tanítják 241 iskolában. A törvényben megszabott összes tantárgyakat tanítják 246, nem tanítják 3 iskolában.

IRODALOM.

A NEVELÉSTUDOMÁNY KÉZIKÖNYVE. Irta: *Felméri Lajos*, második javított kiadás. Budapest-Kolozsvár, 1890; szerző saját kiadása. Ára 5 frt.

Ritka jelenség irodalmunkban, mikor egy tudományos könyv, közmíveltségünk örvendetes fokmérője gyanánt, megéri a második kiadás dicsőségét. Felméri munkája megérte ezt. Még ritkább jelenség az a feltünő hatás, melyet értéke folytán visszhang gyanánt a könyv, a napi lapokban és szakfolyóiratokban ébresztett.

Honnét e szokatlan tünemény? Hol rejlik e feltünő hatás kulcsa?

Mintegy húsz évig gyüjtötte Felméri könyvéhez az anyagot. Sok ideig volt Angolországban, bejárta Német-, Olasz- és Francziaországot, látott, hallott, kérdezősködött mindenütt. Kiváló pedagógusokkal levelezett, időközben folyvást jegyzett, irogatott és a mi fődolog, gyakorlatilag helyzeténél fogva, elméletileg az egyetemi katedrán, majdnem húsz év óta tanulmányozza és tanítja a neveléstant. A mellett szellemét az angol, franczia és német írók legjobb művein táplálta, sarkantyúzta folytonosan. Szinte bámulatos az a nagy olvasottság, mely negyvenhárom ívnyi művéből, hangban, színben és tartalomban hozzánk szól. Az anyaggyüjtés meg a megfigyelés, száz meg százféle forrása állott tehát Felméri rendelkezésére és ő ezt a sokféle ízü forrást a maga tudnivágyó és rugékony aktivitásánál fogva, a hol csak szerét ejthette, felhasználatlanul, megízeletlenül nem hagyta.

A kedvező külső körülményekhez járultak Felmérinél, mint írónál, a belsők, az alanyi tulajdonságok. Nemcsak szép magyarsággal ír ő, de a szó teljes értelmében magyarosan; magyarosan vénában, lendületben, felfogásban és időszerüségben. Nem köznapi tulajdonságok. — Olyanok, kik őt előadni hallották a katedrán, vagy hallgatják jelenleg, jól tudják bizonyára, mennyi hévvel, a nemzet és tudomány mily odaadó szeretetével beszél és magyaráz ő. Hogyan fel tudja öltöztetni a tudomány és elmélet legelvontabb tételeit, legsivárabb csontvázát megkapó ruházattal, hogy azt így tetszetőssé, felfoghatóvá, érezhetővé, majdnem láthatóvá tegye. Mint az üdítő fuvalom, úgy hatnak szavai a hallgató lelkére, úgy hatnak sorai az olvasó képzelődésére. Lépten-nyomon új ideákat, újabb magaslatot, más színt, friss távlatot nyújt a szemlélőnek és ekként belső akczióra serkenti. Más szóval: egyéniségében, mint előadóéban és mint íróéban, igen sok a serkentő elementum.

E serkentő elementum, mely szavaiból és művéből kiárad, Felmériben *a szeretet*. Könyvének előszavában egy helyütt maga mondja:

«művemben az olvasó nem egy helyt fogja tapasztalni a gyermeki természet iránt való őszinte vonzalmamat és megérezni, hogy midőn az ifjú természetének egyik-másik vonását leírtam, *a szeretet*, mint delejfolyam, átjárta ujjamat, s megreszkettette tollamat». Könyve írásában vezére, sugallója a szeretet volt. Ajánlatképen, mint rendesen szokott, a könyv címlapja után mindjárt, az élőknek szánt hódolat helyett, ez olvasható: «Három drága lélek, *anyám, feleségem és kis fiam* felejthetetlen emlékének».

Ime, az egyszerű magyar pedagógus szemeivel nézve a dolgot, Felméri könyve feltünésének kulcsa és hatásának természetes titka. *A szeretet.*

Maga a mű vaskos kötetet tesz, mely négy hosszú szakaszból áll. Általános kérdésekkel foglalkozik az első; elveket állít fel, az állat és ember közti viszonyt tárgyalja, mindenütt a nevelés czélját fejtegetvén. Az alap inkább a hagyományos, az ethikai, mintsem a modern, a természetttudományi. Az állat élete: *küzködés a létért*, az ember feladata: *küzködni az erkölcsi eszmékért*. Társas lény az ember, és a társaság a humanitás, az adásvevés, a jóakarat bölcsője. Alig kelt ki ebből, vágyak és érzések vezérlik magaviseletét, szokások és törvények irányítják gondolkozását: *öröklés* meg *vérmérséklet*, *nevelés* meg *társadalom*. Mily sokoldalú szétpillantás! Mennyi termékeny idea két kézzel szórva el mindenütt!

Századunk államalkotó dogmája a politikában: *a nemzetiség*, ugyanaz, mi kicsinyben emberalkotó dogma a nevelésben: *az egyéniség*. És hol van ennek az egyéniségnek természetes öntvényformája? A nemzeti nevelésben. «A nemzeti nevelés magában foglalja a gyermekszoba és háztáj, az iskola, az egyház, a napi és időszaki sajtó, a költészet és művészet, a tudomány és politikai intézmények, az alkotmány és kormányforma hatásait» — mondja Felméri (85. l.). Mások is fejtegették, magyarázták a nemzeti nevelés feladatát, czélját, eszközeit, de megértve az idő szellemét, olyan meggyőzőleg, annyi ékesszólással sehol senki, mint Felméri. — Fejtse ki a nemzeti nevelés czéljait és eszközeit! — kérték a minapában Rákosi Jenőt. «Felméri után nincs egyebet mit mondanom!» — viszonzá ő. A politika leghatalmasabb tényezőjeként fogta fel, a mint illik, Felméri a neveléstudományt. Általa még udvarképessé lesz a pedagogia!...

Az általános részek után következnek a testi, az értelmi és az erkölcsi nevelésről szóló szakaszok. Pazar tartalma okozza, hogy e műről általánosságban lehet csak beszélni; a beható ismertetésre, egyetlen fejezet belőle bő anyagot nyújtana. Ki erre tárgyilagos méltatással vállalkozni akar, a jeles munka mellé új könyvet írhat össze. Ott az írás, forgassátok! — Neveléstudományi irodalmunkban nincs ennél most jobb biblia.

Nem módszeres pedagogia, nem tételes tankönyv ez, belőle egy tanítójelölt sem készülhet el vizsgálatra; szoros értelemben véve nem is kézikönyv: inkább olyan könyv, mely mindenki számára írva, mindenkinek mond valamit, legtöbbet azonban mégis a pedagogusoknak. Mint könyvmunkának, vannak ragyogó írói tulajdonságai, az észhez meg a szívhez szólók, vannak hibái, fogyatkozásai, hézagai, talán ily nagy munkából könnyen kibetűzhető elvi következetlenségei is; de hozzá

lehet tenni mindjárt: *hibái* is fényes hibák, fejtegetései sohasem meddők, sokoldalú szétpillantásra adnak alkalmat, eszméket ébresztenek, belső akcióra serkentenek. Nem gáncsolni őt, de igazat kell adni neki még azért is, hogy a humán ismereteket, szemben a természettudományokkal, kiemeli, földicséri, túlliczitálja. — De napjaink nyers materializmusában, a természettudományok növekvő diadalánál, mely az állattanból kölcsönözve a morált, az erő diadalának látszik erkölcsileg, hirdetve a gyengébbnek alábbvalóságát, az erősebbnek tiszteletét, fenyegetve ily módon az egyéniséget, sarkaiban rendítve meg az igazság ethikai alapjait: ilyen időben vajjon nincs-e mindnyájunknak szükségünk egy kevés ideálizmusra, méltányossági érzetre, önuralomra, nincs-e ma nagyobb szükségünk mint máskor volt, a humán tudományoknak, ezeknek a nőies, ethikai jellemű ismereteknek, bennünket örökké jóra sugalló, minket láthatatlanul mindig vezérlő őrszellemeire? Szentségek ránk nézve ez őrszellemek, melyeknek nevei: gyermek, ifjúság, nő, hit, remény, munka!

Mint a tavaszi permeteg hullása a fejlődő rügyekre, az ébredő bokrokra, az aluszékony völgyekre: olyan lesz, olyan legyen a Felméri könyvének hatása nemzeti nevelésünkre nézve! *Balásy Dénes.*

*

Uhrl Józsa, a női kézimunka a családban és az iskolában című művének 10-ik füzete is megjelent, s ezzel eme, a leánynevelésre nézve oly nagyjelentőségű munka teljessé lett. Ez utolsó füzet átolvasása bennünket egy téves állítás helyreigazítására kényszerít. A mult számban közölt ismertetésünkben ugyanis említettük, hogy a mű Weyrether Emma, gerai tanítónő munkája után készült s megjegyeztük, hogy ezt a műben felemlítve nem találtuk. Ez utolsó füzetben azonban maga az írónő hivatkozik a kitünő munkára, melynek mintáit a kiadó rendelkezésére bocsátotta. Összehasonlítottuk a magyar munkát az eredetivel s úgy találtuk, hogy a szöveg önálló és terjedelmesebb, a magyar munkában sok jó gyakorlati utasítást tartalmaz, s a szabásrajzokat a szerzőnő nem is a német minták után nyomatta, hanem maga rajzolta. Ajánljuk a jeles művet olvasóink figyelmébe s a munkaoktatás helyes irányú fejlődése érdekében kívánjuk, hogy a könyvnek nagy elterjedése legyen.

*

Beküldött könyvek. *Polgári leányiskoláink fogyatkozásai.* Irta *Neményi Imre*, az ujpesti polgári leányiskola igazgatója. Kiadja Lampel Róbert. Budapest. Ára 40 kr.

Olvasókönyv és nyelvtan a németnyelv gyakorlati elsajátítására Polgári és felső leányiskolák számára. Irta *Graf Jakab* tanár. I., II. és III. rész. Kiadja a Franklin-társulat.

Test és egészségtan, tanító, tanítónő, óvó-képezdék és a művelt közönség használatára. Irta *Dr. Schermann Adolf*. Negyedik javított kiadás. Révai testvérek kiadása. Ára ?

KIMUTATÁS

A «MÁRIA DOROTHEA EGYESÜLET» VISSZAÉRKEZETT GYŰJTŐÍVEIRŐL.

(Huszonhetedik közlemény.)*

A *2384.* sz. íven. Gyüjtő: Szontsek Lenke *4 frt.*

A *4051.* sz. íven. Gyulai Etelka *3 frt.*

Az *1385.* sz. íven. Radnay Bella keresménye *63 kr.*

Az *1473.* sz. íven. Hlavács Dánielné *2 frt.*

Az *1895.* sz. íven. Gyüjtő: Borbély Lajosné. Borbély Lajos 4 frt. Borbély Etelka 4 frt. *Összesen 8 frt.*

Az *1013.* sz. íven. Héger Lajosné *2 frtot.*

A *2378.* sz. íven. Szlávy Sarolta *2 frt.*

A *2664.* sz. íven. Gyüjtő: Frisch Etelka. P. F. Adél 1 frt. Berger Manó 3 frt. S. Mariska 1 frt. Frisch Etelka 1 frt. *Összesen 6 frt.*

A *2569.* sz. íven. Gyüjtő: Fürth Samúné. Fürthné 2 frt. Reisz Julia 1 frt. Freund Józsefné 1 frt. N. N. 50 kr. Goldschmied 50 kr. D. G. 50 kr. Kurzweil Zsófia 1 frt. S. V. 50 kr. *Összesen 7 frt.*

A *2368.* sz. íven. Gyüjtő: Szerdahelyi Julia. Gutheil Dóra 2 frt. Táborszky Lujza 2 frt. Gutheil Ilona 30 kr. Gutheil Ádámné 50 kr. Balogh Paula 2 frt. Simonyi Gabriella 2 frt. Fodor Anna 50 kr. *Összesen 9 frt 30 kr.*

A *2473.* sz. íven. Pasteiner Győzőné *2 frt.*

Az *1849.* sz. íven. Gyüjtő: Berta Ilona. Petitjean Virginia 2 frt. Krónich Melánia 2 frt. Háry Piroska 2 frt. *Összesen 6 frt.*

A *2462.* sz. íven. Gyüjtő: Torkos Gizella. Petrik Vilma 2 frt. Hauser Paula 2 frt. Poszvék Vilma 2 frt. *Összesen 6 frt.*

A *2419.* sz. íven. A miskolczi ev. ref. felső leánynevelő intézet növendékeinek gyűjtése *5 frt.*

Az *1748.* sz. íven. Gyüjtő: Márkus Péter. Spanek Tivadar 40 kr. Egyházi Gáspár 20 kr. Nemessányi Gyula 30 kr. N. N. 40 kr. N. N. 40 kr. N. N. 1 frt. Drexler 40 kr. Vashegyi Péter 40 kr. Murovszky Henrik 40 kr. Hollán 50 kr. N. N. 50 kr. Schwartz Alajos 30 kr. N. N. 50 kr. *Összesen 5 frt 70 kr.*

A *2215.* sz. íven. A brassói áll. polg. iskola IV. osztály tanulóinak adománya *1 frt 50 kr.*

A *2651.* sz. íven. Gyüjtő: Steiner Hermin 2 frt. Weinberger Soma

* A megelőző közleményeket lásd a «Nemzeti Nőnevelés» 1888, 1889 és 1890. évfolyamaiban.

2 frt. Schwarz Bertalan 70 kr. Seidner Mór 1 frt. Friedmann József 50 kr. Fried Armin 1 frt. Ligeti Ferencz 1 frt. N. N. 1 frt. Schück Ignácz 50 kr. Bőhm Béla 2 frt. *Összesen 11 frt 70 kr.*

A *2470.* sz. íven. Gyüjtő: Újházy Aladárné. Papp János 50 kr. Széles Antalné 50 kr. N. N. 50 kr. P. L. 50 kr. Kricsfalusi Mari 50 kr. N. N. 40 kr. N. N. 10 kr. *Összesen 5 frt.*

A *2655.* sz. íven. Gyüjtő: Zellán Rózsa. Ghillány Gizella 10 frt. Ghillány Zsófia 5 frt. Görgey Gyula 1 frt. Vladár Emil 5 frt. Gancsangh 5 frt. Gallotsik 1 frt. N. N. 5 frt. N. N. 1 frt 20 kr. Szinyei 2 frt. N. N. 1 frt. Meliorisz Kálmán 2 frt. Mencsdorfer Károly 5 frt. Isten nevében 5 frt. *Összesen 48 frt 20 kr.*

A *2069.* sz. íven. Gyüjtő: Horváth Jenőné. Dr. Háry István 1 frt. Hérits Antal 2 frt. Kopcsándy Sándor 50 kr. Berger Ferencz 50 kr. Balaton József 1 frt. N. N. 50 kr. N. N. 50 kr. Sturm Györgyné 1 frt. N. N. 50 kr. N. N. 1 frt. Kovátsné 50 kr. N. N. 20 kr. N. N. 30 kr. Kronmayer Zsigmond 50 kr. Fenyvessy Miksáné 20 kr. Gyarmati Vilmosné 20 kr. Bessenyei Györgyné 40 kr. N. N. 20 kr. Büchler 30 kr. N. N. 20 kr. *Összesen 11 frt 50 kr.*

A *2316.* sz. íven. Gyüjtő: Polgár Sándor 1 frt. Visontai Henrik 1 frt. Kékey Károly 1 frt. *Összesen 3 frt.*

A *2460.* sz. íven. Troknya Anna *4 frt.*

A *2174.* sz. íven. Gyüjtő: Kéry Leopoldin 5 frt 74 kr. Németh Ida 3 frt. *Összesen 8 frt 74 kr.*

A *2649.* sz. íven. Gyüjtő: Petz Emma. Jeszenszky Károly 1 frt. Dax György 1 frt. Kramer 1 frt. Horváth 50 kr. Hegedüs 1 frt. Braun 50 kr. Herzberg 50 kr. Bárányi 50 kr. N. N. 50 kr. Kollár Jánosné 50 kr. Pilk Mártonné 50 kr. Fejér Imréné 50 kr. Hoffer Adolfné 50 kr. Krausz Zsigmondné 50 kr. N. N. 50 kr. Grünwald Zsigmondné 50 kr. Mezőberény község 1 frt. Kurländerné 50 kr. *Összesen 14 frt.*

A *2667.* sz. íven. Gyüjtő: Nigrinyi Vilma 6 frt. Blaskovich Sándor 1 frt. N. N. 1 frt. N. N. 2 frt. Nigrinyi Róza 6 frt. Illyés Lajosné 1 frt. Zedtvich Elza bárónő 1 frt. N. N. 1 frt. N. N. 1 frt. *Összesen 20 frt.*

A *2559.* sz. íven. Gyüjtő: Mártonfy Gyuláné 6 frt. Szarukán Etelka 2 frt. *Összesen 8 frt.*

Az *1995.* sz. íven. Franz Matild *6 frt.*

A *17649.* sz. íven. Gyüjtő: Losoncz r. t. város 10 frt. N. N. 2 frt. Nógrádmegyei Népbank 3 frt. Losonczi Takarékbank 3 frt. Bélyei Fánni 1 frt. N. N. 50 kr. N. N. 20 kr. Kohn Adolf 30 kr. Grünwald 20 kr. Jallich 20 kr. N. N. 20 kr. N. N. 30 kr. Hammermüller 20 kr. Weisz Ármin 20 kr. *Összesen 21 frt. 30 kr.*

A *2201.* sz. íven. Leporis Teréz *5 frt.*

Az *1818.* sz. íven. Gyüjtő: Jéger Irma. Márkusné 1 frt. Szimoniszné 50 kr. Horváth István 20 kr. Félegyházi Ilona 50 kr. Haas Henrik 25 kr. Palády Zsigmondné 50 kr. Kolozsvári Mariska 50 kr. N. N. 20 kr. Domokos Mariska 30 kr. Róth Fülöpné 50 kr. Valkovics Julia 50 kr. Maróthy Anna 50 kr. Kereskényi Erzsike 50 kr. Berecz Berta 30 kr. Borsi Teréz 10 kr. Uzony Róza 20 kr. Nagy Piroska 10 kr. Nagy Erzsike 20 kr. Szűcs Juliska 20 kr. Hegyesi József 15 kr. Kelemen Juliska 20 kr. Tóth Erzsike 20 kr. Somogyi Margit 20 kr. N. N. 20 kr. Bartha Zsuzsi 10 kr.

Tóth 10 kr. Körösmezei Erzsike 30 kr. Hunyadi Juliska 10 kr. *Összesen 12 frt. 60 kr.*

A *15432.* sz. íven. N. N. *2 frt.*

A *2722.* sz. íven. Gyüjtő: Gaál Sarolta 1 frt. Balázs Irén 1 frt. Klement Józsefné 1 frt. N. N. 1 frt. Gyürky Ferenczné 1 frt. *Összesen 5 forint.*

Az *1691.* sz. íven. Glóger Antónia *2 frt.*

Az *1752.* sz. íven. Gyüjtő: Biela Mária. Adám Ferencz 2 frt. Biela Jani 50 kr. Ernő 50 kr. Steger Ernőné 2 frt. Biela János 2 frt. Biela Jánosné 1 frt. *Összesen 8 frt.*

Az *1881.* sz. íven. Gyüjtő: Buscher Anna 2 frt. Toncs Emma 1 frt. Kintzing Ferenczné 2 frt. *Összesen 5 frt.*

Egy számozatlan íven. Gyüjtő: Zöllner József 5 frt. Zobel József 3 frt. Hanni 3 frt. Markovics 3 frt. N. N. 3 frt. Blau 3 frt. N. N. 3 frt. N. N. 5 frt. Heumann 5 frt. Euler 3 frt. Neumann 5 frt. Fleischer 3 frt. N. N. 5 frt. N. N. 3 frt. Ipolyi 2 frt. Radó 2 frt. N. N. 3 frt. R. S. 2 frt. H. 3 frt. N. N. 5 frt. N. N. 2 frt. Adler 2 frt. N. N. 2 frt. Zoltán 1 frt. Róza 1 frt. Lőwy 1 frt. Laufer 1 frt. N. N. 1 frt. Strauss 2 frt. N. N. 2 frt. Winterstein 2 frt. Ullmann Lajos 5 frt. *Összesen 91 frt.*

Egy számozatlan íven. Gergely Mari 2 frt. Kömőcsy Mari 2 frt. *Összesen 4 frt.*

Egy számozatlan íven. Gyüjtő: Heitler Laura 2 frt. N. N. 2 frt. Gróf Vilmos 50 kr. Heller Richárd 50 kr. Szely Ferencz 30 kr. N. N. 1 frt. Teréz 20 kr. *Összesen 6 frt 50 kr.*

Egy számozatlan íven. Gyüjtő: Taschner Julia 1 frt. Renck 1 frt. Szapáry testvérek 3 frt. S. A. 2 frt. N. N. 50 kr. Mirgay 20 kr. N. N. 1 frt. Geőcze 2 frt. Venczel 1 frt. B. B. 1 frt. Greiner Karolin 3 frt. *Összesen 15 forint.*

A *358.* sz. íven. Gyüjtő: Uhrl Józsa. G. K. 50 kr. Gessner Mária 30 kr. Erzsi 10 kr. K. L. 40 kr. Igyártó Paula 10 kr. Roszulegh Etelka 1 frt. *Összesen 2 frt 40 kr.*

Az *1550.* sz. íven. Herczog Sarolta *2 frt.*

A *6013.* sz. íven. Gyüjtő: Dittler Róza 1 frt. Dedynszky Endre 10 kr. Grosz Sándor 10 kr. Benczur Józsa 10 kr. N. N. 20 kr. Hösz doktor 20 kr. Gottlieb 50 kr. Nébel Lajos 20 kr. Geiringer Gábor 20 kr. Fekete János 20 kr. Geiringer Fülöp 60 kr. Károly 20 kr. Berta 30 kr. Polda 70 kr. N. N. 20. N. N. 20 kr. N. N. 20 kr. Miklós 20 kr. Mayer Józsefné 50 kr. N. N. 10 kr. *Összesen 6 frt.*

A *6004.* sz. íven. Gyüjtő: Grünwald Berta 10 kr. Paula 10 kr. Gizella 10 kr. *Összesen 30 kr.*

A *6025.* sz. íven. Gyüjtő: Dittler Regina 1 frt. N. N. 1 frt. Adler Kati 50 kr. F. G. 50 kr. Freund Salamon 1 frt. Adler Ignácz 1 frt. Janka 50 kr. Ödön 20 kr. Illényi István 50 kr. Décsi József 30 kr. *Összesen 6 frt 50 kr.*

Az *1822.* sz. íven. Gyüjtő: Berta Ilona. Jankovich István 2 frt. Jankovich Mártonné 2 frt. *Összesen 4 frt.*

A *2653.* sz. íven. Gyüjtő: Schwarz Gabriella. N. N. 10 kr. Szalmássy 10 kr. Szélházy 10 kr. N. N. 40 kr. N. N. 50 kr. Mondik Endre 10 kr. Myron Stephanus 15 kr. Makray Ilona 20 kr. Ányos 30 kr. Papolczy

Béláné 10 kr. Fényesné 10 kr. Papné 20 kr. Lengyel Endre 20 kr. Horváth 20 kr. *Összesen 2 frt 75 kr.*

Az *1753.* sz. íven. Gyüjtő: Koós Ottilia 2 frt. Koós György 50 kr. József 50 kr. Bródy 50 kr. Vajai Károly 20 kr. Imre 20 kr. Palády Lajos 20 kr. Rakó Lajós 20 kr. Erőss Dénes 20 kr. N. N. 20 kr. Ambrózy Gáspár 30 kr. *Összesen 5 frt.*

Az *5968.* sz. íven. Gyüjtő: Marczell Böske. Füleky Ernőné 1 frt. Ernyey 1 frt. N. N. 1 frt. Barcza Manó 1 frt. Bittó Lipót 1 frt. Németh Margit 1 frt. N. N. 40 kr. Steiner Janni 20 kr. Hankó József 1 frt. Szabó Pál 60 kr. Jelenikné 1 frt. Spáda Gizella 50 kr. Uhllig Károlyné 1 frt. Pirk 1 frt. Pethő Pálné 1 frt. István 40 kr. Neubauer 1 frt. Szám József 50 kr. *Összesen 14 frt 60 kr.*

Egy számozatlan íven. Janovitz Ilona *2 frt.*

Az *1749.* sz. íven. Gyüjtő: Glaser Marcell. Auer Béla 2 frt. Stern Miksáné 2 frt. Fischer Győző 2 frt. Bischitz Arthur 2 frt. Ungár Dezsőné 2 frt. Glaser Marczel 2 frt. Dezső 30 kr. Radnay Bella 1 kr. Ungár 2 frt. *Összesen 14 frt 31 kr.*

A *961.* sz., *1944.* sz., *2685.* sz. és *13452.* sz. íveken. Gyüjtő: Décsei Janka. Dankó Vilma 2 frt. Zalán Lipót 1 frt. Hermin 1 frt. Mandel Gizella 1 frt. Mandel Jenő 1 frt. Mandel Jánosné 1 frt. Mandel János 1 frt. Zalán István 1 frt. Gyula 1 frt. Miklós 1 frt. Milkenik Teréz 1 frt. Vámos Ignácz 1 frt. Kádas István 1 frt. Kádár 1 frt. Zalán Ferencz 1 frt. György 1 frt. Benő 1 frt. Lukassievits 2 frt. Mariska 1 frt. Zalán Pál 1 frt. Margit 1 frt. Ilona 1 frt. *Összesen 24 frt.*

Főgyüjtő: Donner Lajos békéscsabai polg. l. isk. igazgató.

Az *1573.* sz. íven. Gyüjtő: Holvéd Sarolta. Soltz Gusztávné 40 kr. Vidovich István 20 kr. Kramer Gusztáv 10 kr. Sándor 30 kr. Kohn Ilona 30 kr. Mari 10 kr. Harrar Pálné 10 kr. Reisz Amália 10 kr. Ormai Tivadarné 40 kr. Schmitzky 20 kr. Gärtnerné 20 kr. Horváth Ilona 50 kr. Szeberényi Ottilia 50 kr. Bukovszky Jánosné 30 kr. Szémiánné 40 kr. Antal 2 frt. Achim nővérek 50 kr. Valent Sománé 20 kr. Steller 30 kr. Galli 30 kr. Kovács György 20 kr. N. N. 10 kr. Sándor 10 kr. N. N. 10 kr. N. N. 20 kr. Fencsa Julia 50 kr. Katalin 50 kr. N. N. 30 kr. Holvéd Sarolta 50 kr. *Összesen 9 frt 80 kr.*

Az *1566.* sz. íven. Gyüjtő: Schwarz Berta. Fuchs Mórné 50 kr. Rusz Jakabné 50 kr. Farchsner Jakabné 50 kr. Fuchs Gyula 20 kr. Markovitsné 30 kr. Mari 20 kr. Schillingerné 20 kr. N. N. 20 kr. N. N. 10 kr. N. N. 10 kr. Kohn Mórné 20 kr. Schwarz Ignáczné 20 kr. Freund Márk 10 kr. Goldstein Netti 10 kr. Ferdinánd 10 kr. Weisz Mór 20 kr. Weinberger 20 kr. *Összesen 3 frt 90 kr.*

Az *1572.* sz. íven. Gyüjtő: Hungerleider Gizi. Vilmos 20 kr. N. N. 1 frt. Engel Adolf 30 kr. János 50 kr. N. N. 30 kr. N. N. 20 kr. Hoza János 50 kr. Balázs Károly 20 kr. Szabó Péter 20 kr. Fudik Menyhértné 25 kr. Tauberné 10 kr. Witászek 40 kr. Löffler Adolfné 30 kr. Grünbaum 20 kr. Csatlós György 50 kr. Czedly János 50 kr. Teréz 20 kr. *Összesen 5 frt 85 kr.*

A *1571.* sz. íven. Mihály 40 kr. Schwarz Samu 10 kr. György 30 kr. *Összesen 80 kr.*

Az *596.* sz. íven. Gyüjtő: Bleier Jolán. Lévy Samuel 50 kr. Klein Henrik 20 kr. Laszky Jakabné 30 kr. N. N. 20 kr. Leitner Sándorné 20

kr. N. N. 20 kr. N. N. 50 kr. N. N. 20 kr. Dr. Lőwy Lajos 1 frt. Czédli József 1 frt. Szeidinger Béla 1 frt. Podhrászky 10 kr. N. N. 10 kr. Androvickiné 20 kr. N. N. 10 kr. N. N. 10 kr. Purcsi Pepi 10 kr. N. N. 40 kr. Rottmann 10 kr. N. N. 10 kr. Achim Ilka 20 kr. N. N. 10 kr. Fencs Pál 40 kr. Reisz Izidor 50 kr. N. N. 50 kr. N. N. 10 kr. *Összesen 8 frt 40 kr.*

Az *598.* sz. íven. Cinner Ida *10 kr.*

A *612.* sz. íven. Gyüjtő: Philipp Elsa. Özvegy Philippné 20 kr. Gansl Amália 20 kr. N. N. 20 kr. Róza 10 kr. N. N. 20 kr. N. N. 20 kr. N. N. 10 kr. N. N. 10 kr. N. N. 10 kr. *Összesen 1 frt 40 kr.*

A *618.* sz. íven. Gyüjtő: Ungár Emilia. Fried Lipótné 10 kr. Reisz Nina 20 kr. Feketéné 20 kr. Braun Janka 20 kr. N. N. 20 kr. Miksa 20 kr. N. N. 20 kr. N. N. 20 kr. Ungár János 20 kr. Kun Miksa 20 kr. Piroska 30 kr. *Összesen 2 frt 20 kr.*

A *614.* sz. íven. Gyüjtő: Singer Julia. N. N. 10 kr. Anna 20 kr. Reisz Gáborné 10 kr. Kohn 10 kr. Josefin 10 kr. Sonnenfeld 10 kr. Fischer Mórné 10 kr. N. N. 10 kr. Berta 10 kr. Szidi 10 kr. N. N. 20 kr. Bartóky Matild 20 kr. N. N. 20 kr. Lőwinger Lajos 20 kr. Págerné 10 kr. Varga 10 kr. N. N. 10 kr. *Összesen 2 frt 20 kr.*

A *613.* sz. íven. Schlesinger Teréz *20 kr.*

A *607.* sz. íven. Gyüjtő: Kliment Erzsi. Kliment János és neje 1 frt. Erzsi 50 kr. Mari 20 kr. Patajné 15 kr. N. N. 15 kr. N. N. 30 kr. Pataj 20 kr. Lukoviczkyné 20 kr. György 20 kr. Mátyás 16 kr. *Összesen 3 frt 6 kr.*

A *604.* sz. íven. Gajdács Ilona *40 kr.*

A *602.* sz. íven. Faragó Mari *30 kr.*

A *600.* sz. íven. Gyüjtő: Friedmann Léni 10 kr. Vidovszky Erzsi 10 kr. Mudrossy Anna 20 kr. Mari 20 kr. *Összesen 60 kr.*

Az *599.* sz. íven. Gyüjtő: Fischer Regina 20 kr. Grósz Miksáné 20 kr. N. N. 10 kr. N. N. 10 kr. Bartóky Matild 20 kr. Réthy Mari 30 kr. Reisz Berta 20 kr. N. N. 20 kr. Spécz Istvánné 20 kr. N. N. 20 kr. N. N. 20 kr. Ormay Gézáné 20 kr. N. N. 40 kr. Erzsike 20 kr. Schossbergerné 10 kr. N. N. 10 kr. N. N. 10 kr. Leitnerné 10 kr. Reiner Betti 20 kr. Reinerné 20 kr. Laszky Jakab 20 kr. N. N. 20 kr. Juhász 20 kr. *Összesen 4 frt 30 kr.*

Az *595.* sz. íven. Gyüjtő: Albrechtovich Vilma 20 kr. Simkó Irén 30 kr. *Összesen 50 kr.*

Az *1725.* sz. íven. Gyüjtő: Boros Juliska 30 kr. Such Albertné 20 kr. Boros Rebus 30 kr. N. N. 30 kr. Basch Ferenczné 20 kr. *Összesen 1 frt 30 kr.*

Az *1727.* sz. íven. Gyüjtő: Gajdács Zsófia 20 kr. Kliment György 10 kr. Achim András 20 kr. Gajdács János 50 kr. *Összesen 1 frt.*

Az *1730.* sz. íven. Hauke Henrika *20 kr.*

Az *1736.* sz. íven. Gyüjtő: Korosy Ilona. Jeszenszkyné 20 kr. Thaanné 20 kr, Fáklya Józsefné 20 kr. N. N. 20 kr. Korosyné 20 kr. Haan Lajosné 40 kr. Korosy Jánosné 40 kr. Rutkay Andrásné 40 kr. *Összesen 2 frt 20 kr.*

Az *1724.* sz. íven. Gyüjtő: Albrechtovics Mari 20 kr. Michnay Berta 20 kr. *Összesen 40 kr.*

Az *1732.* sz. íven. Klimen Judit *40 kr.*

Az *1733.* sz. íven. Gyüjtő: Kocziszky Ilona 40 kr. Schwarz Samu 10 kr. Okos György 20 kr. *Összesen 70 kr.*

Az *1741.* sz. íven. Gyüjtő: Zuckermann Szeréna. N. N. 10 kr. N. N. 20 kr. Pándi Istvánné 20 kr. Cseh Károlyné 20 kr. Dr. Haynal Albertné 20 kr. Binder Hubertné 10 kr. N. N. 10 kr. N. N. 20 kr. Körjegyző 30 kr. Zuckermanné 20 kr. Wischkovszky Klementin 10 kr. Kail Aladár 10 kr. Lencz Vilma 10 kr. Hirschfeldné 10 kr. Oppenheimer 10 kr. *Összesen 2 frt 30 kr.*

Főösszeg 52 frt 45 kr.

A Berecz alapra levélben küldött Halácsy Margit *2 frt 50 kr.*

A *2661.* sz. íven. Gyüjtő: a kőszegi sz. domokosrendi nőkonvent. Kindl Józsefné 1 frt. Wurzenbergerné 50 kr. Andráskay Gyuláné 50 kr. Szabadhegyiné 50 kr. Paller Andrásné 1 frt. Ecker Anna 50 kr. Wittinger Antalné 1 frt. Nőkonvent 2 frt. *Összesen 7 frt.*

Az *1783.* és *1785.* sz. íven. Gyüjtő: Gratzer Ferencz 2 frt. Ifj. Gratzer Ferencz 2 frt. Ilka 20 kr. Nándor 1 frt. József 30 kr. Károly 50 kr. Kärrer Alajos 20 kr. N. N. 20 kr. Erzsi 20 kr. Anna 20 kr. N. N. 30 kr. Schwarz 15 kr, Diewald 10 kr. Kalmár 20 kr. Hoór József 10 kr. Redős János 8 kr. János 10 kr. Mihály 8 kr. Erős Imre 20 kr. János 6 kr. N. N. 10 kr. N. N. 12 kr. Frölich 25 kr. Robicsek Nándor 10 kr. Winkelhoffer 20 kr. Seewald 10 kr. Katona 5 kr. Beck János 30 kr. Göndöcs Pál 15 kr, Menyhért 6 kr. Kohn Mór 4 kr. Sándor 10 kr. Vég Lajos 25 kr. Klär Jakab 15 kr. Gratzer Ferencz 1 frt. Lajos 40 kr. N. N. 30 kr. Bergmann 10 kr. Adolf 10 kr. Reinitz 5 kr. Rosenfeld 20 kr. Tivadar 20 kr. Jóska bácsi 11 kr. Hunyady Károly 10 kr. Károly 5 kr. Scheller Lajos 8 kr. N. N. 14 kr. Lajos 25 kr. N. N. 18 kr. Waltz Rezső 20 kr. Frohner 30 kr. Zöllner 12 kr. Gärtner 4 kr. N. N. 40 kr. Ferencz 4 kr. András 7 kr. Prokop 10 kr. Zeilinger 15 kr. Springholz 25 kr. Reiss 3 kr. Helfer 16 kr. Sárosi 30 kr. *Összesen 15 frt 40 kr.*

Levélben küldött özv. Mezriczky Teréz 11 frtot.

A *2030.* sz. íven. Gyüjtő: Groffits Ármin 2 frt. Erdődy grófnő 1 frt. Károlyi grófnő 5 frt. N. N. 1 frt. Surányi 4 frt. N. N. 1 frt. Vörösmarty Elek 1 frt. Mattyasovszky 1 frt. Köves Kálmán 3 frt. Mayer Károly 2 frt. *Összesen 21 frt.*

A *110.* sz. íven. Gyüjtő: Somlyay Kálmán 4 frt. Stetina Sándor 2 frt. Steiger Mátyás 1 frt. Pekovich Sándor 5 frt. Godin Károly 1 frt. Bartalos 1 frt. Ilona 1 frt. N. N. 3 frt. Neumann József 1 frt. Töttő Sándor 1 frt. *Összesen 20 frt.*

A *2598.* sz. íven. Gyüjtő: Vadász Julia. Gróf Karátsonyi Aladár 5 frt. Vadász Erzsébet 1 frt. N. N. 1 frt. *Összesen 7 frt.*

Az *1811.* sz. íven. Gyüjtő: Herzog Blanka. Rust Józsefné 3 frt. Nicholson Fülöpné 5 frt. Deutsch Józsefné 2 frt. Pollák Károlyné 1 frt. Schreiber Mórné 1 frt. Halász Irén 1 frt. N. N. 50 kr. Merény Józsa 50 kr. Feiler 50 kr. Herzog Józsa 4 frt. Blanka 2 frt. Ernő 50 kr. Imre 50 kr. Künstler Ibolyka 50 kr. Glasner Teréz 50 kr. Flóra 50 kr. Guttmann Sára 1 frt. Sonnenberg Lina 1 frt. *Összesen 25 frt.*

A *4647.* sz. íven. Müller Károly *2 frt.*